

Regional utvecklingsstrategi för Dalarna

Dalastrategin – Dalarna 2020

Antagen av Region Dalarnas direktion 2014-05-07

Innehåll

Förord	3
1. Sammanhanget för Dalastrategin	4
2. Dalastrategin som redskap för tillväxtarbetet	4
3. Dalaperspektiv på tillväxtarbetet	4
4. Vision och målbilder	6
5. Förutsättningar för tillväxtarbetet	7
5.1 Regionala ingångsvärden	7
5.2 Omvärldstrender	10
6. Vägval för förverkligande av målen	12
6.1 Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud	12
6.2 Innovativa miljöer och entreprenörskap.....	15
6.3 Tillgänglighet och infrastruktur	18
6.4 Livskvalitet och attraktionskraft.....	21
7. Gränsöverskridande samverkan i tillväxtarbetet	25
8. Ledarskapet för det regionala tillväxtarbetet	25
9. Fysisk planering som inslag i tillväxtarbetet	26
10. Genomförande	27
9. 1 Region Dalarnas roll	27
9. 2 Länsstyrelsens roll	27
9. 3 Kommunernas roll	28
9. 4 Landstingets roll	28
9. 5 Högskolans roll.....	28
10. Uppföljning och lärande	28
Bilaga 1, Programkomplexet	29
Bilaga 2, Geografier för gränsöverskridande samverkan	34
Bilaga 3, Sambandet mellan regionalt tillväxtarbete och kommunal översiktsplanering.....	36

Förord

Utveckling och tillväxt går inte att bara planera fram. Det skapas inte heller bara genom ett dokument som Dalastrategin, men det går att åstadkomma en handlingsberedskap för utvecklingen i Dalarna. Dalastrategin är ett led i en process som kan ses som ett ständigt pågående samtal om hur vi gemensamt skall förhålla oss till framtiden. Det handlar om hur vi på bästa sätt kan ta vara på Dalarnas möjligheter att utvecklas i positiv riktning.

Dalarnas framtida välstånd bygger på den samlade utvecklingen i hela vår region. Den utvecklingspolitik som Region Dalarna genom Dalastrategin vill förmedla lägger huvudansvaret för Dalarnas framtid på oss själva. Staten skall stå för långsiktigt stabila villkor för regional utveckling, men vi måste själva finna de vägar och framgångsfaktorer som just här i Dalarna leder till attraktivitet och tillväxt.

Genom Dalastrategin vill vi skapa processer där vi på lokal och regional nivå själva tar ansvar för våra problem och utvecklar våra styrkor och möjligheter. Vi vill att Dalastrategin skall bli ett gemensamt redskap för lokala och regionala utvecklingsaktörer – att enas om vart vi vill nå och hur vi bäst agerar tillsammans

Region Dalarna har i en bred dialog med utvecklingsaktörer på regional och lokal nivå, och då inte minst med kommunerna i Dalarna, identifierat vilka områden som är särskilt viktiga att samlas kring. Det är uttolkningen av detta som lett fram till inriktningen av tillväxtarbetet mot 2020 och som nu beskrivs genom Dalastrategin.

Region Dalarna

1. Sammanhanget för Dalastrategin

En positiv utveckling i Dalarna förutsätter ett samspel mellan insatser på den internationella, nationella, regionala och lokala nivån. Dalastrategin är den regionala länken i en logisk kedja från lokala strategier till nationella och europeiska strategier och är därmed det främsta verktyget för tillväxtarbetet i Dalarna.

Som en röd tråd i hela detta programkomplex löper implementeringen av mål för Europa 2020 – EUs strategi för smart och hållbar tillväxt för alla. Dessa handlar om att utveckla en ekonomi baserad på kunskap och innovation, att främja en resurseffektivare, grönare och konkurrenskraftigare ekonomi, samt att stimulera en ekonomi med hög sysselsättning och med social och territoriell sammanhållning. Knutna till dessa mål är EUs fonder och program som för Dalarna får stor betydelse för att finansiera tillväxtfrämjande insatser och därmed också för genomförandet av Dalastrategin¹.

2. Dalastrategin som redskap för tillväxtarbetet

Dalastrategin är politikens instrument för att forma det regionala tillväxtarbetet i Dalarna i enlighet med Region Dalarnas uppdrag att leda, samordna och effektivisera det regionala tillväxtarbetet.

En central funktion för Dalastrategin är att vara underlag för dialog mellan den nationella och regionala nivån om prioriteringar inom länets tillväxtarbete samt för dialog med den lokala nivån om prioriteringar inom det lokala och mellankommunala tillväxtarbetet. Dessutom utgör Dalastrategin underlag för länets prioriteringar inom det regionala strukturfondsarbetet.

För Region Dalarna är Dalastrategin det främsta styrdokumentet för organisationens verksamhet, främst innebärande att resurser för regionalt tillväxtarbete ska användas utifrån de i Dalastrategin angivna prioriteringarna.

3. Dalaperspektiv på tillväxtarbetet

Dalarna bidrar till Sveriges ekonomi på ett tydligt och positivt sätt. Dalarna har ett konkurrenskraftigt näringsliv med små och stora företag bland dessa flera viktiga exportföretag. Dalarna utgör också ett betydelsefullt besöksområde, sommar som vinter, med norra Europas största vinterdestination som en del.

Dalarnas betydelse som tillväxtområde för framförallt industri och besöksnäring kommer att förstärkas inom de närmaste åren. Planerade investeringar inom gruvor, handel och besöksnäring beräknas skapa mer än 3 000 nya arbetstillfällen. Till det kommer nya arbetstillfällen inom tjänste- och transportsektorn. Den gröna ekonomin är ytterligare ett tillväxtområde i utveckling där Dalarna kan inta en framträdande position.

Även om den framtida utvecklingen i Dalarna i stort kan tecknas i positiva ordalag ser det dock inte likadant ut överallt. Variationer i näringslivsstruktur, sysselsättning och bosättningsmönster kan leda till inomregionala obalanser. I områden med en relativt sett sämre utveckling behövs då ett tydligt och aktivt arbete för att stärka attraktivitet och infrastruktur.

Dalarnas landsbygd utgör en resurs för hela Dalarnas utveckling. För att ta tillvara denna tillgång behövs en helhetssyn som spänner över många olika områden. Områden där

---

¹ Se vidare Bilaga 1, *Programkomplexet*

landsbygdsperspektivet måste bli tydligare är fysisk infrastruktur, kommunikationer, näringsliv och företagande, boende, service, utbildning och kultur. Allt detta bidrar till att förbättra förutsättningarna för att skapa tillväxt på landsbygden.

Kvinnors och mäns jämställda medverkan och inflytande över innovationsarbete och arbetsmarknad blir en alltmer kritisk tillväxtfaktor. En högre grad av jämställdhet bidrar till att möta näringslivets behov av kompetenser och förbättrar Dalarnas förutsättningar för entreprenörskap och innovationskraft och bidrar dessutom till att öka Dalarnas attraktivitet. I Dalarna, liksom i andra näraliggande regioner, är näringsliv och arbetsmarknad starkt könssegregerad. Tillväxten i Dalarna skulle stärkas om detta mönster bryts.

Dalarna behöver ungas entusiasm, drivkraft och kompetens. Unga ska se Dalarna som en attraktiv region där man blir sedd, har möjlighet att påverka, skaffa sig utbildning och arbete och bilda familj. Att satsa på unga är viktigt för de som är unga, men det är också nödvändigt för en hållbar utveckling i regionen. Unga i Dalarna ska kunna forma sina liv och ha inflytande över samhällsutvecklingen.

I ett växande Dalarna behöver också inflyttare från andra länder integreras i samhälls- och arbetslivet för att skapa sin framtid här och bidra med sin kompetens. Det är därför mycket viktigt att arbeta med metoder som kan korta tiden för inträdet på arbetsmarknaden för de utomeuropeiskt födda som anlant till Dalarna.

I samspelet mellan de faktorer och krafter som påverkar företags val av plats att utvecklas på så spelar människors val av livsplats en påtaglig roll. Om människor vill bo och leva i Dalarna ökar förutsättningarna för fler arbetstillfällen och ekonomisk tillväxt. Tillväxtarbetet behöver därför hantera frågor som rör individperspektivet för regional utveckling med de förväntningar som ställs på Dalarna som en attraktiv region att vistas, verka och växa i.

Sammantaget finns flera stora utmaningar att hantera för att ta till vara Dalarnas tillväxtpotential. En särskild sådan är tillgång till kunskap och kompetens för att möta en allt mer kunskapsbaserad ekonomi. En annan framträdande utmaning är behovet av en infrastruktur som utvecklas i samklang med växande funktionella regioner samt växande produktion och marknader. Dessutom är försörjningen av energi och omställning till en grön resurseffektiv ekonomi, samt Dalarnas attraktionskraft som en region att vistas, verka och växa i, viktiga utmaningar.

Det är mot ovanstående regionala fondvägg för utvecklings- och tillväxtarbetet som Region Dalarna har format *Dalastrategin – Dalarna 2020*.

4. Vision och målbilder

”Dalarna möter framtidsutmaningar med lust, vilja och skapandekraft. Här kan alla utvecklas och finna sin plats.”

Målbilder

DALARNA präglas av goda levnadsvillkor på lika villkor för alla

DALARNA är en välkomnande och öppen region som står för mångfald och tolerans

DALARNA är landets bästa region för unga där ungas drivkraft tas tillvara med en tydlig plats i tillväxtarbetet

DALARNA är en region där jämställdhet och mångfald är drivkrafter för tillväxt, sysselsättning och entreprenörskap

DALARNA är en region som genom kulturens kraft driver fram ny utveckling för samhälle och näringsliv

DALARNA är en lärande region som möter människornas, näringslivets och samhällets behov av kunskap och kompetens

DALARNA lever i ett aktivt utbyte med omvärlden – ett utbyte som underlättas av ständigt förbättrade kommunikationer.

DALARNA har ett näringsliv som står starkt i nationell och internationell konkurrens

DALARNA är en innovativ region som finner nya eller bättre lösningar som svarar mot behov och efterfrågan i vardagen och omvärlden

DALARNA är välkänt och respekterat för sitt miljöarbete och sitt sätt att omvandla energi- och klimatproblematiken till utveckling och tillväxt

DALARNA tar vara på landsbygdens attraktionsvärden och tillväxtpotential och ser sina unika natur- och kulturmiljöer som en tillgång för både lokal och regional utveckling

DALARNA är en region där alla kommuner tar aktiv roll i det regionala tillväxtarbetet och där FalunBorlänge, som motor för utvecklingen i Dalarna, är en sammanhållen region för boende, arbete och fritid och en av de tio största stadsregionerna i landet.

DALARNA kännetecknas av ett tydligt regionalt ledarskap och av en förmåga att samla alla krafter för en positiv utveckling av regionen

Visionen och målbilderna för den uttrycker ett politiskt och idémässigt ställningstagande för Dalarnas framtid. Ytterst handlar det om att länet skall erbjuda ett gott liv för oss som bor och verkar här. Vad detta innebär och vilka mål och vägval som kan sättas kan ges olika tolkningar byggda på olika värderingar. Det är just tankar om detta som Dalastrategin vill ge näring åt.

5. Förutsättningar för tillväxtarbetet

I detta avsnitt sammanfattas några av de viktigaste förutsättningar för tillväxtarbetet i Dalarna. De handlar dels om ingångsvärden som specifikt gäller Dalarna och dels om omvärldstrender som Dalarna har att förhålla sig till.

5.1 Regionala ingångsvärden

Den regionala geografin

Dalarna är en funktionellt väl sammansatt region, med hög relativ befolkningstäthet och med koncentration av näringslivet till regionens centrala delar där Falun och Borlänge utgör ett tydligt tvåkärnt centrum. Dalarna har också vid sidan av storstadsområdena en relativt tät struktur av städer och tätorter med olika karaktär och korta inbördes restider, vilket bl.a. ger invånarna möjligheter att välja boendemiljö och arbetsplats mer oberoende av varandra. Den förhållandevis täta strukturen, med Mora, Avesta och Ludvika som delregionala noder, ger möjligheter att utveckla sammanhållna marknader för arbete, studier, boende och service samt möjliggör jämställda livsval. Falun och Borlänge kan tillsammans erbjuda mycket av det som förknippas med större städer – bred arbetsmarknad, bra service- och kulturutbud samt goda utbildningsmöjligheter.

Dalarnas närhet till Stockholmsregionen ger förutsättningar för en samverkan och ett gemensamt arbete för utveckling av en storregional struktur i Mälardalen. Denna regionförstoring drivs framåt av utbyggda och bättre kommunikationer inom de viktiga nord-sydliga och öst-västliga väg- och järnvägsstråken med E 16 (inklusive E 4 Uppsala/Stockholm), riksväg 70 och Dalabanan som viktigaste kommunikationsstråk för persontransporter på landsväg respektive järnväg. På järnvägssidan är Bergslagsbanan ett högt prioriterat godsstråk i Mellansverige med Borlänge som utpekad nod. Den är även tillsammans med Dalabanan det dominerande stråket för den regionala och interregionala tågtrafiken i länet.

Folkhälsan

God hälsa hos befolkningen är en nyckelfaktor för ett framgångsrikt samhälle och en livskraftig ekonomi. Folkhälsans strategiska betydelse för en gynnsam samhällsutveckling kan tydliggöras via några centrala folkhälsoutmaningar som Dalarna står inför.

Den första utmaningen gäller hälsan hos barn och unga, som vid en internationell jämförelse ändå är god i Sverige. Dock har allt fler barn och unga rapporterat nedsatt psykisk hälsa de senaste decennierna, så även i Dalarna. Det finns kopplingar mellan barn och ungas mående och skolresultat. Särskilt allvarliga konsekvenser riskeras då elever inte uppnår behörighet till gymnasiet vilket innebär en kraftigt ökad risk att hamna i olika former av utanförskap.

Den andra utmaningen rör ohälsans mönster hos vuxna i yrkesverksam ålder. Ohälsotalet för Dalarna sjönk stadigt sedan 2003 fram till för ett par år sedan då det legat relativt stilla. Parallellt med detta ses att nya beviljade sjukersättningar och aktivitetsersättningar har minskat sedan 2003 men nu, sedan 2010, åter ökar i hela landet så också i Dalarna. Ett oroande inslag för Dalarnas del är att ohälsotalet för gruppen yngre vuxna i åldrarna 20-39 år ligger högre än för riket i övrigt. För regionens utveckling är det av stor betydelse att personer i yrkesverksam ålder inte hamnar i långa perioder av sjukdom som hindrar ett aktivt arbetsliv.

Den tredje utmaningen rör den demografiska sammansättningen av befolkningen. Dalarna tillhör de län som har en extra stor andel äldre i sin befolkning. Med det nuvarande

folkhälsoläget visar alla prognoser på kraftigt ökade kostnader för hälso- och sjukvård samt äldreomsorg samtidigt som en allvarlig arbetskraftsbrist inom sektorn vård och omsorg väntas. Utmaningen har sin början i förståelsen av att det inte är antalet äldre som kan innebära ett problem utan bristande hälsa hos den växande andelen äldre. Genom ett systematiskt folkhälsoarbete som berör hela samhället kan tiden med sjukdom hos en åldrande befolkning minimeras och komprimeras.

En fjärde utmaning som går på tvären i hela samhället ligger i hälsans ojämlika fördelning hos befolkningen. Personer med en sämre socioekonomisk situation lever med en ökad risk för sjukdom och förtida död. Skillnaderna i hälsa har därtill ökat mellan olika delar av befolkningen ända sedan mitten av 80-talet. Det gäller såväl kvinnor som män, men särskilt lågutbildade kvinnor för vilka till exempel en ökning av förväntad medellivslängd helt uteblivit till skillnad från andra grupper. Ojämlighet i hälsa kan definieras som systematiska skillnader i hälsa som bedöms vara åtgärdbara genom rimliga samhällsåtgärder. Dessa skillnader i hälsa innebär, förutom lidande hos de som drabbas av onödig ohälsa, påtagliga negativa samhällsekonomiska konsekvenser, hämmande för utvecklingen. Det påverkar sådant som tillgång på arbetskraft, produktivitet, utbildningsnivå och sparande men också sådant som kostnader för vård och omsorg, social oro m.m.

Befolkningen och kunskapsbildningen

Antalet invånare i Dalarna växer, men inte i samma takt som i Sverige totalt. Befolkningsutvecklingen och befolkningens åldersstruktur skiljer sig starkt mellan olika delar av regionen. Dalarna står i huvudsak inför samma demografiska problem som Sverige som helhet med en hög och stigande genomsnittsålder. I de mindre och mer glest befolkade kommunerna är detta särskilt markant, vilket kan leda till en allvarlig arbetskraftsbrist.

Dalarna som län har varit tidigt ute i generationsväxlingen och har en besvärande obalans mellan mycket stora åldersgrupper som lämnar arbetsmarknaden och relativt få ungdomar som ersätter dessa. Från 2014 kommer ut- och inflödet av arbetskraft att vara mera i balans men enligt prognoserna förstärks svårigheterna att rekrytera kvalificerad personal inom både offentlig och privat sektor. De områden som väntas ha störst behov av arbetskraft är vård- och omsorgssektorn samt teknik och tillverkning som vardera uppskattas behöva rekrytera mellan 3 000 till 4 000 personer per år till 2016. Även andra områden bedöms få svårigheter med att rekrytera personal. Till detta kommer kravet på högre kunskapsinnehåll i produktionen av varor och tjänster vilket i sin tur leder till mer omfattande kvalitativa utmaningar för försörjningen av kompetens. En förbättrad matchning mellan utbud och efterfrågan på utbildningsinsatser är då avgörande för länets fortsatta utveckling och tillväxt.

Tillgång till kunskap och kompetens med hög innovativ förmåga blir en allt starkare konkurrensfördel för regionerna. Det är enskilda människor och deras förmågor som utgör basen för kunskapssamhället. För det regionala tillväxtarbete betyder det att det kommer att bli allt viktigare att förstärka regionens humankapital och de system som stöder det. En grundbult för en god kompetensförsörjning i en region är då att så många som möjligt har en god utbildning. Ett oroande förhållande för Dalarna är att andelen som har behörighet till gymnasieutbildning minskat. Ett positivt förhållande är dock att fler och fler personer i Dalarna söker till högre utbildning idag jämfört med tidigare, men fortfarande har länet en utmaning med att höja denna siffra och där har Högskolan en central roll. Ett särskilt allvarligt tillstånd för kunskapsbildningen som behöver vändas i positiv riktning är den låga andelen män med högre utbildning.

Arbetsmarknaden

Under de senaste tjugo åren har Dalarna haft en sysselsättningsutveckling som varit något svagare än jämförbara regioner. Dalarnas arbetsmarknad har heller inte återhämtat sig lika bra som jämförbara regioner efter den senaste lågkonjunkturen 2008-2009. Strukturomvandlingen inom näringslivet, med ökad effektivisering och minskat antal sysselsatta inom industrin, har inte kompensats av en motsvarande uppgång inom tjänstesektorn.

Arbetslösheten i Dalarna låg i slutet av 2013 lite lägre än riksnittet. Under åren 1993 till 2011 hade länet lägre sysselsättningstillväxt än riksgenomsnittet, men andelen i arbete har ökat. En orsak till det antas vara att många arbetslösa flyttat från länet.

Framtiden inom arbetsmarknaden är svår att förutse. Det stora behovet av ersättningsrekryteringar samt den positiva utvecklingen för vissa branscher är positiva faktorer som kan hålla ner arbetslösheten. Brist på arbetskraft kan också göra att Dalarna blir mindre attraktivt vilket gör att företag inte väljer att etablera sig här eller t.o.m. att företag flyttar härifrån, vilket minskar sysselsättningen.

Utsatta grupper är i första hand de med låg utbildning (högst förgymnasial), personer med funktionshinder, personer som är äldre än 55 år och de födda utanför Europa. Den sista gruppen är den grupp arbetslösa som växer mest. Att fler får en bra gymnasieutbildning samt att andelen utrikesfödda på arbetsmarknaden kan öka kommer att vara en förutsättning för en hög sysselsättningsgrad i Dalarna.

Näringsstrukturen och styrkeområdena

Internationellt konkurrenskraftiga företag har byggts upp i Dalarna utifrån ett stort kunnande i att förädla råvaror till avancerade produkter. Industriell verksamhet kring stål och metall, elektronik samt papper och trävaror har ett högt förädlingsvärde jämfört med riket och utgör omkring en fjärdedel av Dalarnas samlade produktionsvärde. Besöksnäringen och övriga tjänstenäringsbranscher är också starka branscher. Tjänstenäringsbranschen överlag har också en snabbare tillväxttakt än genomsnittet för andra branscher. Besöksnäringen är numera den bransch som har den största andelen sysselsatta och som tillsammans med bygg och anläggning, företagstjänster, IT och telekom samt reklam och media, står för nära hälften av all sysselsättning i Dalarna.

Det pågår en breddning av det vi vanligtvis räknar till näringslivet. I allt större grad byggs ett kunskapsinnehåll i produkter och tjänster. Gränsen luckras upp mellan vad som räkas som privat och offentligt. Utvecklingen av företagstjänster och tjänster inom utbildning, hälso- och sjukvård samt barn- och äldreomsorg i privat regi ökar i viss mån i Dalarna.

För att fortsätta utvecklas måste Dalarna nå en nivå där man inom sina specialiseringsområden kan hävda sig i en internationell konkurrens. Dalarna ligger i spets för teknikutvecklingen inom många områden som har sina rötter i mogna industribranscher och har utöver det en framträdande plats inom olika tjänstenäringsbranscher och då inte minst besöksnäringen. Här har flera kluster byggts som utvecklingsplattformar för sina respektive styrkeområden.

Triple Steelix och High Voltage Valley är industrinära kluster som är högt specialiserade inom stålproduktion och metalliska material respektive kraftöverföring och energieffektivisering. Klustren Destination Dalarna och Dala Sport Academy samt innovativa miljöer inom kultur och kreativa näringar är specialiserade inom den växande upplevelseindustrin. Andra starka entreprenöriella näringar finns representerade inom

Byggdialogen (bygg- och träindustri) och ITS-Dalarna (logistik och transportsystem) som tar tillvara på ett växande kunskaps- och forskningsbehov i sina branscher.

Bilden av Dalarna

Varumärket Dalarna är synnerligen starkt och kan användas till mycket mer än att flytta fram Dalarnas position på den nationella och europeiska besökskartan. Utmaningen är att hitta ett sätt att berätta om Dalarna som befäster de redan positiva bilderna, men som också berättar om framtidstro, sysselsättning och möjligheter att förverkliga drömmar om livet. Laddat med nytt reellt innehåll, som högteknologi, kreativitet, inkluderande mångfald, entreprenörsanda och miljötänkande, kan Dalarna bli och effektivt marknadsföras som en attraktiv region att utvecklas i. Det handlar om att målmedvetet och uthålligt profilera Dalarna som ett trovärdigt alternativ för boende, företagande och investeringar. Profilering och marknadsföring behöver då vara anpassat till olika målgrupper och ge uttryck för Dalarnas dragningskraft genom landskapets lokala och delregionala särprägel.

5.2 Omvärldstrender

Energiomställningen och klimatfrågan

Medvetenheten och kunskapen om klimatförändringarna blir allt större. Det krävs åtgärder för att hejda klimatförändringarna och åtgärder som minskar de negativa verkningarna av ett förändrat klimat. Inom EU:s energi- och klimatpolitik lyfts betydelsen av en resurseffektivare produktion, minskade koldioxidutsläpp, ökad användning av förnybara energikällor och en moderniserad transportsektor

För att nå en fortsatt hållbar tillväxt kommer det att bli av särskilt stor vikt att än mer intensivt arbeta med att utveckla olika typer av energieffektiviserande tekniker, produkter och tjänster. Ett fortsatt och mer systematiskt arbete måste utformas för att ta tillvara den potential som ligger i en ökad användning av förnybara energitillgångar.

För Dalarna med sina energikrävande processindustrier har frågorna en särskild vikt. Till det kommer det stora transportberoendet som följer av läget i landet och den geografiska spridningen av arbetsplatser och boende.

Dalarna har en ambition att vara föregångare i miljöarbete och omställning till ekologiskt hållbar utveckling. Inför framtiden behöver den ambitionen stärkas. Genom framgångsrik omställning och miljödriven tillväxt kan företag i Dalarna med framgång konkurrera på den nationella och globala marknaden. Den gröna ekonomin kan genom sin potential för utveckling och tillväxt inta en nyckelposition i Dalarnas energi-, klimat- och miljöarbete.

Globaliseringen

Den ökande takten i globaliseringen är ett av vår tids främsta kännetecken. Nya kunskaper och ny teknik sprids allt snabbare över världen och flödet av tankar, idéer, varor, kapital och människor mellan världens länder ökar. Människor, regioner och företag blir alltmer beroende av varandra genom internationellt samarbete, handel och resande. Företagen blir allt mer integrerade i den globala ekonomin. Konkurrensen ökar, men också tillgången till större marknader. Forskning, värderingar och livsstilar blir allt mer globala.

För den exportriktade processindustrin, som också är Dalarnas ekonomiska ryggrad, är omvärldstrycket mycket starkt. Digitaliseringen inom media, med förändrade konsumtionsmönster som följd, påverkar sysselsättningsmässigt framförallt produktionen av papper i Dalarna. Inom många delar av näringslivet har kostnadskonkurrensen ökat dramatiskt i och med industrialiseringen av Kina och Östeuropa. Dalarnas processindustri har inte förutsättningar att konkurrera med pris och volym och som en följd ökar kraven

på förädling och mer specialiserade produkter. Detta innebär att produktutveckling och innovationer blir allt viktigare i kampen om kunder och marknadsandelar. Utmaningarna i den allt starkare globala konkurrensen måste mötas av ett mer diversifierat och kunskapsbaserat företagande. Medvetna strategier med långsiktiga satsningar på forskning och utveckling är därför nödvändiga.

En globaliserad värld rymmer stora möjligheter. Genom växande utbyte med omvärlden kan också Dalarnas sociala, kulturella och ekonomiska dynamik stärkas. Relationer med fler organisationer, platser och personer kan främja mångfald inom alla perspektiv för samhällslivet. De öppnar möjligheter till förnyelse och utveckling. Genom allianser och kontakter med aktörer i andra regioner och länder kan Dalarna stärka sin attraktionskraft. För detta krävs öppenhet och ökad omställningsförmåga i privatliv, offentlig sektor och näringsliv.

Teknikutvecklingen

I kölvattnet av globaliseringen kommer den snabba teknikutvecklingen som ställer ytterligare krav på förmåga till omställning och flexibilitet. Teknisklösningar får en allt större betydelse inom många branscher och verksamheter. All teknikutveckling har både positiva och negativa effekter men den ställer alltid nya krav på system, infrastruktur för informationsteknologi och människors kompetens. En utmaning här är att säkra upp så att alla kan del av utvecklingen och att så få som möjligt blir lämnade utanför.

Upplevelsesamhället

Upplevelsesektorn är globalt en av de mest snabbt växande av alla ekonomier. I landet står sektorn för 9 procent av BNP, omsätter 190 miljarder kronor och sysselsätter 370 000 personer.

På senare tid har upplevelsesamhället som begrepp allt mer hamnat i fokus i diskussioner om ekonomiskt värdeskapande och som konkurrensmedel. Upplevelser har blivit något som produceras, paketeras och säljs. Betydelsen av kreativa miljöer, kunden som medproducent och innovatör, och betydelsen av ny teknologi för besöksnäringen hör till ämnet.

Urbaniseringen

Sverige är det EU-land som urbaniseras snabbast. Enligt Eurostat ökade befolkningen i Sveriges mest tätbefolkade delar mer än tre gånger snabbare än EU-genomsnittet. Urbaniseringen drivs fram av en tilltagande arbetsdelning och yrkesspecialisering där frågan om specialisering kan vidgas från arbetsmarknaden till organiseringen av verksamheter i stort. Urbaniseringens drivkrafter handlar om synsätt, normer, värderingar och vanor. Urbaniseringen är inte bara fysisk. Den är också mental. Värderingarna om staden, eller närheten till den, som något bra har tydlig medvind. Synen på flyttningar har också förändrats från att man i den tidiga urbaniseringen flyttade från något till att man nu flyttar till något. Idén om att flytta finns nu också på ett mycket tydligare sätt inte minst i unga människors tankar.

Platsens betydelse

Idag lever allt fler ett urbant liv, även om man inte bor i en storstadsregion. Grundläggande behov och krav på tillgänglighet, kultur, service och arbete är likartade oavsett var man bor. Platsens betydelse för människor låter sig då inte förklaras med hjälp av enbart taxeringsvärden på fastigheter. Det kommer att bli allt viktigare för regioner och kommuner att erbjuda en attraktiv livsmiljö kopplat till att grundförutsättningarna för att

arbeta och bo finns på plats. En OECD-studie pekar på behovet av att arbeta mer med platsers attraktivitet istället för generellt med sektorer eller branscher

Den geografiska platsens kvaliteter handlar om att bygga på egna särdrag och att erbjuda något mer, eller annorlunda, än andra platser. Att skapa förutsättningar för goda livs- och boendemiljöer är därför en central del i arbetet att stärka Dalarnas attraktionskraft. Där människor och kompetens väljer att samlas, där sker också utveckling och framsteg. En sådan plats präglas av socialt inkluderande mångfald, ett brett kulturutbud, ett varierande utbud av arbete, tillgång till livslång utbildning och goda kommunikationer samt inte minst en attraktiv fysisk miljö. Kulturmiljön bidrar då i hög grad till upplevelsen av den fysiska miljön och bidrar till öppenhet och förståelse för historiska sammanhang och för platsens själ. Allt detta utgör positiva särdrag för Dalarna som region och utgör då samtidigt en motkraft till urbaniseringen.

Dalarna äger ett av de absolut starkaste regionala varumärkena i landet. Detta är en ovärderlig tillgång för att lyfta fram Dalarnas positiva särskildhet gentemot omvärlden.

6. Vägval för förverkligande av målen

Det finns många frågor som är viktiga för framtiden men att välja väg är att prioritera. De vägval som nu stakas ut omfattar insatsområden som enskilt och tillsammans kan ha avgörande betydelse för att framgångsrikt möta de stora utmaningar som Dalarna står inför i det regionala tillväxtarbetet mot 2020.

*Vägvalen relaterar i tillämpliga delar till nationella mål för **Europa 2020 – EU:s strategi för smart och hållbar tillväxt för alla**. (Syssetsättningsmålet, Utbildningsmålet, Målet för ökad social delaktighet, Målet för forskning- och utveckling samt Klimat- och energimålet.)*

För vart och ett av vägvalen anges de prioriterade insatsområdena i form av uppmaningar.

6.1 Kompetensförsörjning och ökat arbetskraftsutbud

Vägvalet betonar betydelsen av att möta den demografiska framtidsbilden och den allt mer kunskapsbaserade ekonomin.

Kunskap ger människor möjlighet att växa och påverka sin livssituation. Befolkningens kunskap och kompetens är också en av de viktigaste förutsättningarna för ett samhälles utveckling och tillväxt. För en konkurrenskraftig region krävs därför ett strategiskt förhållningsätt till allt arbete som rör kompetensförsörjningen.

Den demografiska situationen i Dalarna påverkar starkt tillgången på arbetskraft. Dalarna är i slutskedet av den stora generationsväxlingen och har en besvärande obalans mellan mycket stora åldersgrupper som har lämnat och lämnar arbetsmarknaden och relativt få ungdomar som ersätter dessa. Samtidigt ställs krav på ett allt högre kunskapsinnehåll i produktionen av varor och tjänster vilket i sin tur leder till allt mer omfattande kvalitativa utmaningar för försörjningen av kompetens. En förbättrad matchning mellan utbud och efterfrågan på utbildningsinsatser är då avgörande för länets fortsatta utveckling och tillväxt.

Fokusera mot höjd utbildningsnivå och livslångt lärande

För att möta den samhällsomvandling som beskrivs ovan är utbildning absolut avgörande. Regioner med en välutbildad befolkning har högre tillväxt än andra. Dalarnas befolkning har dock en utbildningsnivå som i hög grad speglar tidigare efterfrågan på arbetsmarknaden. I takt med att kompetenskraven skärps måste det offentliga samhället på olika sätt främja inflödet av ny kunskap och arbeta för en allmän höjning av utbildningsnivån i Dalarna. Männens låga utbildningsnivå är en särskild utmaning. Utbildning behöver planeras i en ökad samverkan mellan skola, högskola och näringsliv och de arbets sökandes och arbetsmarknadens behov av kompetens måste matchas bättre genom fördjupad samverkan mellan utbildning, arbetsförmedling och arbetsmarknad/näringsliv. För att kunna erbjuda ett rikt utbud av utbildningar på alla nivåer krävs också en ökad samverkan mellan olika utbildningsanordnare och över kommun- och länsgränser.

Alla utbildningsformer ger möjlighet att på olika sätt ge förutsättningar för individer att växa och utvecklas under sitt yrkesverksamma liv. Möjligheten att under hela arbetslivet kunna ställa om och byta yrkesinriktning är en avgörande faktor för länets fortsatta utveckling. Det livslånga lärandet får allt större betydelse i takt med allt hårdare konkurrens inom den globala och kunskapsbaserade ekonomin.

En väg att nå ett mer lärande Dalarna är att företag och offentliga arbetsgivare inlemmas i utbildningsprocessen redan från grundskolan, till exempel genom mer omfattande cykler av teori och praktik. Högre upp i utbildningssystemet har gymnasieskolan en nyckelroll genom att skapa utbildningar som har en stor relevans för länets arbetsmarknad och som kan göras tillgängliga för elever, anställda och arbetslösa i ett livslångt lärande.

För att tillgodose Dalarnas behov av kompetens på akademisk nivå är den regionala högskolan avgörande. Den utbildning, forskning och utveckling som genomförs ska vara väl förankrad på regional nivå och utgöra en arena för utbildning och kompetensutveckling med tillförsel av både bredd och spets. Forskarutbildningen är snabbt på väg att etablera sig som en spetsutbildning för allt fler personer såväl inom som utanför högskolan. För Dalarnas utveckling är det av stor betydelse att Högskolan Dalarna kan bidra till den kompetensförsörjning som det privata näringslivet och den offentliga sektorn behöver för sina verksamheter.

Stärk samverkan mellan arbetsgivare och utbildningsanordnare

För att öka förutsättningarna för att utbildningsutbudet matchar efterfrågad arbetslivskompetens hos offentlig och privat sektor krävs en mera utvecklad samverkan mellan arbetsgivare och utbildningsanordnare. Det kan ske genom gemensamma forum för kartläggningar, analyser och validering av kompetensbehov samt genom informationsinsatser som visar utbildnings- och karriärvägar som leder in till den arbetsmarknad som Dalarna kan erbjuda.

Arbetsgivare behöver generellt bli bättre beställare av arbetslivskompetens för att utbildningssidan ska kunna svara upp mot näringslivets utbildnings- och rekryteringsbehov. Här kan insatser för att stärka arbetsgivare i denna roll t.ex. handla om omställnings- och kompetensanalyser direkt på företag.

Öka deltagandet i arbetslivet

För att öka arbetskraftsutbudet kommer alla att behövas. De arbetslösa behöver få jobb, särskilt de unga som i dag ofta har svårt att etablera sig på arbetsmarknaden. De sjuka och förtidspensionerade behöver rehabiliteras, vilket inte bara är av stor samhällsekonomisk betydelse utan också betyder mycket för den enskildes personliga välbefinnande. Människor från andra delar av landet och från andra länder behöver välkomnas hit, för att skapa sin tillvaro i här och bidra med sin kompetens.

För att underlätta ungas etablering på arbetsmarknaden så är god tillgång på praktik och lärlingsplatser avgörande. Med tätare kopplingar mellan utbildning och arbetsliv, samt med mentorer och goda förebilder inom näringslivet, ökar elevernas intresse, förståelse och beredskap för framtidens arbetsmarknad. Fler unga måste också få de förutsättningar som krävs för att kunna ta de jobb som växer fram, framför allt genom att klara gymnasieskolan. Med gymnasiekompetens som grund får många en första kontakt med arbetslivet. Tidiga insatser i skolan, rätt matchning, arbetspraktik och en utvidgad ungdomsgaranti är faktorer som underlättar ungas väg till arbete.

Sysselsättningsgraden för befolkningen kan avsevärt öka genom att fler lågutbildade och invandrare integreras på arbetsmarknaden. Det är en stor utmaning att på olika sätt underlätta för dessa att komma in på arbetsmarknaden. Möjligheten till validering bör öka och system för erkännande av kompetenser tagna utanför det formella utbildningssystemet bör utvecklas som en del i detta arbete.

Satsning på entreprenörskap som en lösning för att gå till sysselsättning i eget företag kan också vara en del i att öka deltagandet i arbetslivet. För att påverka och medverka till att företagande på sikt skall bli ett lika naturligt val som anställning behöver då entreprenörskap bli ett självklart inslag i alla utbildningar där elever stärks i sin förmåga att se, skapa och ta vara på möjligheter.

Arbetslivet har utvecklats i riktning mot att allt större grupper av människor kommit att hamna utanför den reguljära arbetsmarknaden, som exempelvis långtidsarbetslösa, sjukskrivna eller funktionsnedsatta. Myndigheter, kommuner, landsting och andra aktörer behöver samlas kring individerna och erbjuda nyskapande insatser som underlättar deras återgång till arbetslivet. Den sociala ekonomin har en viktig roll i detta individstödande arbete.

Bredda och fördjupa arbetet med kompetensförsörjningen där behov av stor nyrekrytering kan förutses.

Särskilda insatser för kompetensförsörjning kommer att behövas inom några näringar där ett ökat rekryteringsbehov kan förutses hamna inom ett begränsat antal orter. Det handlar konkret om besöksnäringen i Dalafjällen, handeln i Borlänge samt energiområdet i Ludvika. Ett ytterligare område som i en nära framtid kan komma att kräva motsvarande insatser är de planerade satsningarna inom gruvdriften i Dalarnas bergslag. Sammantaget rör det sig om flera tusen nya arbetstillfällen.

För samtliga dessa nämnda näringsområden krävs att kommunerna är beredda att ta huvudansvaret för det mycket ortsbundna kompetensförsörjningsbehov som beräknas

uppstå. Den regionala nivån bör vara beredd och inriktad på att vara en samarbetspartner som kan bidra till att bredda och stärka arbetet. I detta ingår att bistå med olika riktade insatser liksom att via kontaktnät och kompetens vara ett stöd. Stödet kan innebära att via kartläggningar och analyser påvisa befintligt utbildnings- och arbetskraftsutbud.

Uppmärksamma betydelsen av attraktiva arbetsplatser

Konkurrensen om kvalificerad arbetskraft tilltar. I takt därmed behöver företag och organisationer hela tiden utvecklas för att bli ännu bättre och mer attraktiva som arbetsgivare för både befintlig och framtida arbetskraft. I det senare avseendet är det av särskild betydelse att man har kunskap om vad hos arbetsgivare som attraherar unga och vad som är avgörande när unga väljer utbildning och framtida jobb.

6.2 Innovativa miljöer och entreprenörskap

Vägvalet betonar betydelsen av näringslivets förändrings- och konkurrensförmåga.

I Dalarna har ett internationellt konkurrenskraftigt näringsliv byggts kring trä, stål och överföring av högspänd likström. Sammantaget står dessa starka områden för mycket av den teknik som ligger bakom vårt moderna samhälle idag. Till det kommer Dalarnas starka besöksnäring, byggd på attraktiva miljöer och anläggningar för aktiviteter och rekreation.

Dessa styrkeområden ligger till grund för att det i Dalarna fortsatt ska utvecklas specialiserade produkter och tjänster, i nationell och internationell samverkan. Dessa produkter och tjänster skapar affärsmöjligheter och bidrar till att lösa dagens och morgondagens samhällsutmaningar.

Dalarna ska vara en aktiv och attraktiv partner som mobiliserar för tillväxt genom ett bättre företags- och innovationsklimat. Ett bra innovationsklimat ställer krav på ett kunskapsbaserat företagande. Insatser för forskning leder till att nya idéer skapar grund för affärlösningar i nya och befintliga företag. Arenor som är öppna för nätverk av företag, forskning och samhällsaktörer blir miljöer i ett regionalt innovationssystem.

Det långsiktiga tillväxtarbetet i Dalarna tar också sikte på att stärka regionens näringsliv genom att stödja entreprenörer, nätverk av företag och kluster för tillväxt och innovation. Det är en central uppgift att fortsätta bygga stödstrukturer för nya och befintliga företag som vill växa, hitta nya marknader, effektivisera och utveckla produkter. Klusterbildningar bidrar till den omställningen inom viktiga branscher och för nya styrkeområden. Dessutom behöver lokala, regionala och nationella insatser vävas samman för att underlätta för företagen.

Denna arbetsinriktning, med utgångspunkt i etablerade styrkeområden, har ett starkt stöd i visionen Europa 2020. I visionen poängteras vikten av tillväxt, där resultatet av forskning och ett dynamiskt entreprenörskap ska ge fler innovationer i befintliga verksamheter och leda till att nya företag etableras.

Utveckla öppna kluster och kunskapsmiljöer

Dalarna har sedan ett antal år arbetat aktivt med att utveckla företagsnätverk och kluster som verktyg för regional utveckling. Klustren har idag viktiga roller som representanter och dialogpartners för sina respektive företag, branscher och styrkeområden, men också genom att vara kunskapsmiljöer som bygger upp relationer mellan företag, akademier och offentliga aktörer. Tillsammans med aktörer inom finansiering, rådgivning, internationella

affärskontakter och behovsmotiverad forskning verkar alla gemensamt för att stärka Dalarnas förnyelseförmåga.

I dialog med näringslivet, nationella och regionala utvecklingsaktörer och i samverkan med kommunerna vidgas det arbetet under de kommande åren mot att mobilisera och koncentrera resurserna till ett mindre antal huvudprioriteringar. Det ger en ökad inriktning på att bättre ta vara på mänskliga och miljörelaterade resurser. Förändringsarbetet tar även fortsatt sin utgångspunkt i klusterutveckling som arbetssätt. Klusterbildningarna har rollen att driva förändrings- och innovationsprocesser tillsammans med Högskolan Dalarna, andra lärosäten, samt andra regionala, nationella och internationella samarbetspartners.

Stärk befintliga tillväxtområden och utveckla nya

I den ständigt pågående omdaning av näringslivet kommer nya tillväxtområden att uppstå i gränssnittet mellan olika näringar, branscher och teknik- och kunskapsområden. Det gäller då att vara mycket uppmärksam på denna process för att i tidiga skeenden kunna möta behovet av stödjande utvecklingsinsatser. Här ges exempel på nya tillväxtområden som bidrar till ett diversifierat näringsliv.

Energiomställningen och övergången till en grön ekonomi är ett tillväxtområde under stark utveckling. Fokus ligger på förnybar energi, energieffektivisering och en minskning av skadliga utsläpp. Det innebär en möjlighet för Dalarna att möta en nationell och global marknad där energismarta lösningar, liksom produktion av förnybar energi, efterfrågas. Vägen dit går via utveckling och marknadsföring av användardrivna demonstrationsanläggningar och innovationsprojekt inom energi- och miljöteknikområdet.

I Dalarna utvecklas nya tillväxtområden inom kulturella och kreativa näringar, handel, vård och hälsa samt inom sociala näringsområden. Företag inom dessa näringssektorer ska ges samma utvecklings- och finansieringsmöjligheter som andra företag.

Potential för tillväxt finns också inom affärsområden som drar nytta av den digitala tjänstutvecklingen och av innovationer inom offentlig verksamhet. Här kan finnas utrymme för nya former av entreprenörskap i enskilda företag, eller att nätverk involveras i satsningar för socialt företagande, internationalisering, kommersialisering och finansiering.

Vidareutveckla tillväxtinsatser för nya och växande företag

Den pågående strukturomvandlingen sätter sina spår genom företag som lägger ner eller flyttar produktionen, genom konsumtionsmönstren som förändras och genom nya branscher som växer fram. De stora globala företagen förblir viktiga, men deras allt svagare bindning till specifika regioner gör att deras roll i växande grad behöver kombineras med ett dynamiskt nytt företagande och bättre förutsättningar för nya och befintliga företag att växa på ett hållbart sätt. I Dalarna är ambitionen att med entreprenörens kraft driva fram ny utveckling för samhälle och näringsliv.

Utvecklingen går mot ett ökat kunskapsinnehåll, snabbare produktcykler och större komplexitet i varor och tjänster. Kraven på kreativitet baserat på synergier, smarta lösningar och energieffektivitet blir allt högre. Människors kunskap och förmåga till förnyelse och innovation blir avgörande för den framtida produktionen och välbefindandet. Här

anges några insatser som ska stödja entreprenörer och företag att utvecklas och växa på ett hållbart sätt.

Inkubatorer är miljöer som vänder sig till personer som vill utveckla sina företagsidéer och affärskoncept. Det är viktigt att en sådan miljö är nära kopplad till det omgivande näringslivet. I ambitionen att utveckla hela näringslivet i Dalarna är det angeläget att inkubatorfunktionen medverkar i uppbyggnaden av innovationsprocesser inom så många branscher som möjligt. Här är ett nära samarbete mellan olika inkubatorfunktioner, klusterorganisationerna och Högskolan Dalarna och andra lärosäten betydelsefulla. Det är också viktigt att stärka samarbetet mellan regionala, nationella och internationella inkubatorer för att ge potentiella tillväxtföretag så goda förutsättningar som möjligt att utvecklas.

Ett viktigt element i arbetet med att tillföra kompetens och att bidra till fler arbetstillfällen är att aktivt främja Dalarna som etablerings- och investeringsområde. Arbetet med att få fler företag att välja att utvecklas i Dalarna är en naturlig del av det lokala, delregionala och regionala näringslivsarbetet. Nya företag till regionen kan även spela en viktig roll i att stärka strategiska branscher eller befintliga kluster och innovationssystem. Klusterinitiativ och innovationssystem i utveckling utgör en stimulans för nyetableringar.

Andelen exporterande företag och exportvolymerna är ett viktigt mått på hur väl regionens näringsliv förmår att skapa värden ur satsade resurser. Fler små och medelstora företag skulle kunna öka sin omsättning och lönsamhet genom att vidga sin marknad internationellt. Att ta klivet över nationsgränsen är dock komplicerat och kräver förberedelser. Med utvecklade internationella nätverk och förstärkta stödfunktioner kan steget ut på exportmarknaden underlättas. Invandrares kunskaper om andra länders förhållanden är då en tillgång som måste tas tillvara.

En förutsättning för hållbar ekonomisk tillväxt är att företagen har tillgång till kapital. Trots betydande insatser finns fortfarande uppenbara luckor i finansieringsmöjligheterna för innovativa företag i olika skeden. Tillgången till kapital kan öka via nätverk av investerare, men också via insatser som kompletterar det befintliga systemet där samverkanslösningar mellan finansiella aktörer kan vara betydelsefulla.

Stärk forskning och utveckling kopplad till Dalarnas styrkeområden

En viktig utgångspunkt för arbetet i Dalarna är att kluster och innovationsmiljöer ska länka ihop aktörer inom dagens styrke- och kunskapsområden. Tillsammans förväntas de bidra till att lösa dagens och framtidens samhällsutmaningar. I arbetet är det viktigt att vara öppen, lösningsinriktad och fokuserad på behov som svarar mot efterfrågan i vardag och omvärld. Arbetet, i form av dynamiska innovationsprocesser, förväntas resultera i ökad nytta genom specialiserade produkter, förändrade organisationer samt nya tjänster och service.

Dalarnas kunskapsmiljöer inom stål och metall, besöksnäring, kultur och kreativa näringar samt energieffektivisering har potential att vidareutvecklas till öppna innovationsmiljöer. I dessa miljöer bidrar forskning och utveckling till att existerande kunskap utvecklas och förstärks med ökad nytta som resultat. Ett nära samspel mellan forskning, högre utbildning, näringsliv, offentlig sektor och politiska institutioner är centralt. Näringslivets intresse av

och delaktighet i forskningen är en viktig förutsättning för ett gott tillväxtresultat och ett positivt förändringsklimat.

Stimulera nyföretagande och ett långsiktigt entreprenörskap

Företagandet i Dalarna domineras av branscher med ursprung i mäns erfarenhetsområden. Ett hållbart näringsliv förutsätter att alla människors resurser tas tillvara. Ännu mer arbete behövs för att män och kvinnor ska få samma förutsättningar att utveckla sina företag. Det är också viktigt att se och förstå behoven hos utlandsfödda och unga som entreprenörer i tillväxtföretag.

Ungas betydelse för nyföretagande och entreprenörskap är särskilt centralt. För att påverka och medverka till en långsiktig förändring av unga människors attityder till entreprenörskap stöds ett aktivt samarbete mellan skola, utbildningsanordnare och de aktörer som stödjer tillväxten i företagen. Målet är att entreprenörskap ska få fotfäste i skolans värld och lägga grunden för framtida engagemang i eget företagande eller som anställd.

I strävan efter att få ett näringsliv som erbjuder nya arbetstillfällen och är öppet för alla behövs ett aktivt arbete för fler former av företagande. Organisationer inom den sociala ekonomin har här en stor roll att fylla som en sammanlänkande kraft. Enskilda entreprenörer, företag och föreningar behöver sammanföras i nätverk där fruktbara samarbeten kan utformas för lokal utveckling av innovativa idéer och företagande.

För att stödja ett långsiktigt entreprenörskap är det viktigt att minska de trösklar i form av administrativa krav som finns när man introducerar produkter och tjänster. Det krävs också stödjande arbete för att underlätta produkt- och tjänsteutveckling i de små företagen. De befintliga aktörerna kan vidga kontaktytorna så att fler entreprenörer och företag kan få tillgång till resurser för marknadsintroduktion, idégenerering, innovation, internationella kontakter och kapital i olika former.

Dalarnas län är tidigt ute i generationsskiftet bland företagare. Då dessa företag ofta har anställda blir det särskilt viktigt att ägarväxlingsprocessen fungerar bättre än idag. Därför behövs nya modeller och arbetssätt för att möta kommande förändringar. Insatser med koppling till kvinnors och utlandsföddas företagande kan vara viktiga komponenter i ett aktivt arbete med fler och bättre genomförda generationsskiften.

6.3 Tillgänglighet och infrastruktur

Vägvalet betonar betydelsen av att leva och verka i ett vardagligt utbyte med en allt större omvärld.

Goda kommunikationer och bra transportmöjligheter sätter Dalarnas tillväxt i rörelse. Dalarnas utveckling kräver en förbättrad infrastruktur för kommunikationer i samspel med den växande funktionella regionen. Dalarna behöver investeringar som underlättar och ökar kommunikationsutbytet inom Dalarna och med omvärlden.

Förutom investeringar och innovationer inom transportinfrastruktur och intelligenta transportsystem är en ändrade resvanor och ett "hela resan"-perspektiv i all transportplanering en framgångsfaktor. Det kräver en ökad samverkan mellan trafikslag och trafikoperatörer och en ökad samordning av infrastruktur- och trafikeringssåtgärder. Information- och kommunikationsteknik (IKT) spelar en central roll i logistik- och transportplanering, samtidigt som användningen av IKT bidrar till att vi står i kontakt med en större

omvärld utan att vi förflyttar oss. Ökad användning av IKT leder till innovativa förändringar och resurseffektiva lösningar för arbete, utbildning och företagande.

De framtida utmaningarna är mycket tydliga. Samtidigt som nationella och regionala insatser krävs för att förbättra infrastruktur och kommunikationer, kommer det att vara nödvändigt att arbeta parallellt med åtgärder för att klara omställningen till en fossilfri fordonsflotta. Antagna klimat- och energimål på EU-nivå och nationellt kommer att framtvinga omfattande förändringar i arbets- och tankesätt som gäller samhällsplanering, val av infrastruktursatsningar, fordons energieffektivitet, drivmedel och sätt att distribuera energi.

Öka människor rörlighet med kollektivtrafiken som bas

Kommuners- och regioners administrativa gränser svarar i allt mindre grad mot människors och företags vardagsliv. Människors behov av att förflytta sig mellan bostad, skolor, arbetsplatser, service och aktiviteter leder till kostnader i form av tid och pengar. Kortare restider bidrar till minskade kostnader och tillgång till ett större utbud av arbete och studier. Kortare restider medverkar också till en bättre balans mellan tillgång och efterfrågan på kompetens och arbetskraft. En bättre koppling mellan länets knutpunkter, och vidare över länsgränserna, ger ökade möjligheter till dagpendling för arbete och studier. För att möjliggöra en ökad dagpendling över större avstånd behövs fungerande och attraktiva bytespunkter mellan buss och tåg, men också för byte mellan cykel/bil och kollektivtrafik.

Persontrafiken på järnväg har mellan 1997-2010 ökat med 60 % och det regionala tågresandet har under samma period ökat med hela 92 %. Järnvägens marknadsandel av persontrafiken har ökat från knappt tjugo procent till drygt tjugotre procent. Det har lett till en kapacitetsbrist i järnvägssystemet. Den hårt utnyttjade och slitna infrastrukturen behöver en kraftfull upprustning om marknadsandelen skall kunna öka ytterligare.

Dalarna har en unik banstruktur för järnvägstrafik. Från centrum i Borlänge strålar fem banor ut i olika väderstreck. Förutsättningar finns för en ökad pendling med tåg mellan länens kommuncentra. Under överskådlig tid kommer dock bilen, speciellt på landsbygden, att vara det dominerande alternativet att förflytta sig med, och även det enda alternativet för många att nå kollektiva bytespunkter.

Vägarnas beskaffenhet och kvalitet är därför av betydelse för människors resande, men även för att klara det lokala näringslivets transportbehov. Även om bilen har fördelar har dess betydelse minskat för vardagsresande i städer av alla storlekar. Ett minskat bilresande leder inte till sämre livskvalitet. Det kan bero på förändrade val av boende, men det kan också handla om att de som tagit steget över till att färdas mer kollektivt upptäcker att hindren inte är oöverkomligt stora.

En väl fungerande kollektivtrafik är det som binder samman Dalarna och är därmed en nyckelfråga i arbetet med att minska den miljöpåverkan som resande medför. För både kvinnor och män är det viktigt att ha inflytande över sina förflyttningar och transportsystemets utformning. Kvinnor och mäns val av yrke och anställning i kombination med arbetsplats, bostad och familjerelationer har allt mer med transporter att göra. Men transporter har också betydelse i termer av livsstilval, identitet och aktiviteter i vardagen. Att utveckla kollektivtrafiken så att det är möjligt för alla innevanare i livets olika faser att dagligen arbetspendla mellan regioncentrum och större tätorter stärker förutsättningarna för att Dalarna ska vara en sammanhållen och attraktiv region.

Stöd utvecklingen mot förnybara drivmedel, energieffektiva fordon och ändrade vägvanor.

Transportsystemet är bärare av ekonomisk tillväxt och välfärd men ger idag upphov till en förbrukning av resurser som inte är hållbar. Viktiga insatsområden är därför ett minskat beroende av fossila drivmedel, en energieffektiv fordonsflotta och en transportsnål fysisk planering. En omställning till nya vägvanor är ett insatsområde som handlar om ett bättre sätt att transportera sig som t.ex. gång, cykel och kollektivtrafikresande.

Det är viktigt att utveckla alternativa drivmedel för såväl personbilar som tung trafik. Kraven på hållbarhet och energieffektivitet måste förenas med tillgänglighet för att nå framgång. Genom utveckling och införande av ny teknik för fordon, transportsystem samt bättre styrning av trafiken kan miljö och säkerhet förbättras och resenärernas behov tillgodoses.

Möt näringslivets behov av ökad transportkapacitet

Näringslivet i Dalarna och dess möjlighet att även fortsatt bidra till den ekonomiska utvecklingen i landet är ytterst beroende av en utvecklad infrastruktur som motsvarar växande produktion och marknader.

Dalarnas stora exportindustri är särskilt beroende av godstrafik på väg och järnväg med kopplingar till hamnarna i Gävle, Oxelösund, Norrköping, Göteborg samt i Öresundsregionen. I Dalarna sammanstrålar de för nationell och regional nivå viktiga nord-sydliga och öst-västliga järnvägs- och vägstråken för godstrafik. Redan idag är kapacitetsbristen i transportsystemet under stark press. Vart fjärde godståg som rullar i Sverige idag har Dalarna som slutdestination, alternativt ska passera igenom länet. Till detta kommer det planerade återöppnandet av gruvorna i Bergslagen, där järnvägen spelar en strategiskt viktig roll för kostnadseffektiva transportlösningar. Vissa delar av detta går att lösa med förbättrade logistiklösningar. Men om godstransporterna inte fungerar för exportindustrin riskeras både den ekonomiska tillväxten och sysselsättningen.

Det finns en stark utveckling inom besöksnäringen i Dalarna som är mycket viktig för företagande och sysselsättning. Den stora och tilltagande strömmen av besökare leder till kraftigt ökat behov av transportkapacitet. I Dalafjällen pågår och planeras investeringar för bland annat 27 000 nya bäddar vilket ställer stora krav på investeringar i infrastrukturen för persontransporter. En eventuell flygplats i norra Dalarna kan komma att få en betydande roll för näringslivets utveckling i Norra Dalarna.

Skapa förutsättningar för effektiv datakommunikation och främja användningen av tjänster inom informations- och kommunikationsteknik

Infrastruktur för informations- och kommunikationsteknik av hög kvalitet är viktig för Dalarnas utvecklingsförmåga och konkurrenskraft. Det bidrar till hållbar tillväxt genom resurseffektiva lösningar för arbete, utbildning och företagande. Det är därför av stor vikt att den vidareutvecklas och behandlas som en omistlig del av samhällsbyggandet i hela Dalarna. Angelägna utvecklingsområden är säkerställande av en tillgänglig och grundläggande ITK-infrastruktur för alla, ett bättre utnyttjande av bredbandsnätet samt utveckling av ett brett utbud av e-tjänster. Digitala tjänster kan bidra till att förenkla vardagen för både privatpersoner och företag baserat på en innovativ utveckling av produkter och tjänster i aktiv samverkan mellan näringsliv, offentliga sektorn och akademien.

6.4 Livskvalitet och attraktionskraft

Vägvalet betonar det goda livet och platsens betydelse.

I en allt mer kunskapsintensiv samhällsekonomi är det människors lust, vilja och skapandekraft som är drivkraften för hållbar tillväxt. Dalarna ska vara ett välkomnande län som ger alla män och kvinnor oavsett etnisk bakgrund, samma förutsättningar att leva och verka livet ut. Jämställdhet och mångfald är förutsättningar för tillväxt, sysselsättning och entreprenörskap.

På platser där människor möts sker utveckling och framsteg. Sådana platser präglas av mångfald, ett levande kulturutbud, ett mångfacetterat näringsliv, tillgång till livslångt lärande och goda kommunikationer. Att skapa förutsättningar för goda livs- och boendemiljöer är därför centrala delar i arbetet med att stärka Dalarnas attraktionskraft.

För att klara framtidens kompetensförsörjning och öka tillväxten kommer allt fler människor att behövas. Det ställer krav på Dalarna att välkomna inflyttare, oavsett varifrån de kommer, och att möta inflyttarna med intresse för nya sätt att tänka och med mottaglighet för nya influenser. Dalarna har förutsättningar att utvecklas till ett Dalarna som står för tolerans, mångfald och jämställdhet.

En av de prioriteringar som EU:s tillväxtpolitik bygger på är "Tillväxt för alla", som i första hand är tänkt att stimulera en ekonomi med hög sysselsättning och med social och territoriell sammanhållning. Att ta tillvara människors drivkraft och minska ett utanförskap kräver ett kontinuerligt arbete för ökad social delaktighet och sysselsättning. Att ha en plats i samhället är en bra förutsättning för att befolkningen ska må bra och vara aktiv längre.

Förstärk folkhälsoperspektivet för tillväxtarbetet

Hälsa är att må bra samt att ha tillräckligt med resurser för att klara vardagens krav och för att förverkliga sina personliga mål.

Folkhälsa är ett uttryck för befolkningens hälsotillstånd som tar hänsyn till såväl nivå som fördelning av hälsa mellan sociala grupper. Med hälsofrämjande processer avses resursmobilisering hos individer, organisationer och samhälle för att stärka de processer som ger människor möjligheter att öka kontrollen över sin hälsa och förbättra den. En god

hälsa hos befolkningen ökar produktionen, konsumtionen, sparandet och investeringsviljan och är därmed en nyckelfaktor för ett framgångsrikt samhälle och en livskraftig ekonomi. Särskilt prioriterade är barn och unga. Livsförhållanden under uppväxten får konsekvenser långt fram i livet.

God och jämlik hälsa för ett hållbart Dalarna är en målsättning för hela regionen att samlas kring. Genom att uppmärksamma skillnaderna i hälsa mellan olika grupper i samhället och angripa dess orsaker uppnås en samhällsekonomiskt effektiv användning av de gemensamma resurserna. Att verka för social hållbarhet kan även ses som en strategi för att uppnå hållbar utveckling generellt – ekologiskt, ekonomiskt och socialt.

Varje individ bär ett ansvar för sin hälsa, men samhället måste i sin tur ge individen förutsättningar att ta ett sådant ansvar. Alla samhällsaktörer är därför viktiga och nödvändiga för att minska skillnader i hälsa. Landstinget Dalarnas folkhälsostrategi och kunskap om hälsans bestämningsfaktorer ska ligga som grund för detta arbete.

Skapa utrymme för delaktighet och inflytande samt stimulera utvecklingsinitiativ

Människors möjlighet till delaktighet och påverkan främjar integration och motverkar diskriminering och utanförskap. Ett samhälle med stark social sammanhållning är en bra grogrund för ekonomi och sysselsättning. En nyckel till social sammanhållning är att kunna påverka utvecklingen i den närmiljö där man lever.

I Dalarna finns en levande landsbygd där människorna i stor utsträckning formar framtiden i sin närmiljö. Det är en stark kraft för lokal utveckling och grunden för social tillit, engagemang, utveckling och lärande. Att utveckla platser för människor att mötas på är en viktig del i arbetet för en levande demokrati. Medborgarnas rätt att ta initiativ till och genomföra gemensamma projekt bidrar till att fördjupad demokrati likväl som till att förstärka den sociala och ekonomiska utveckling. Här spelar föreningslivet och den sociala ekonomin en viktig roll som katalysator för en sådan utvecklingsprocess.

Ta till vara mångfalden som tillväxtfaktor

Tillit är en viktig grundsten i en fungerande demokrati. Tillsammans med öppenhet, tolerans och mångfald skapar det ett dynamiskt kunskapssamhälle. En öppen, fördomsfri och välkomnande attityd, inte minst gentemot nya kulturer, gör vardagen rik och gör Dalarna spännande och intressant för alla.

Idag finns det plats för många olika människor i Dalarna och i ett tolerant samhälle får också alla möjlighet att skapa sin plats i tillvaron och bidra till tillväxten på sitt sätt. Ett tillåtande företagsklimat skapar förutsättningar för entreprenörer att skapa nya idéer som utvecklas till företag. En ort med hög tolerans för mångfald skapar möjligheter att attrahera kreativa människor och ett företagsklimat som är utvecklande.

Tillsammans måste vi skapa de bästa förutsättningarna i länet för olika grupper av flickor, pojkar, kvinnor och män, oavsett social och etnisk bakgrund, för att bidra till Dalarnas välstånd. Interkulturellt arbete utgår från människors lika värde och handlar om att skapa

gemensamma spelregler som bygger på erkännande, deltagande, identitet, självreflektion och insikten om ett ömsesidigt bildningsbehov.

Ta vara på kulturen som utvecklingsresurs

Kultur berikar individer, stärker demokratin och driver fram ny utveckling för arbete, företagande och attraktivitet.

Kultur är ett nödvändigt inslag för människors växande och för en fungerande demokrati. Dalarnas kulturarv är en styrka, men samtidigt ligger det en utmaning i att förnya både kulturarvet och kulturområdet i sig. Det nyskapande står i relation till det befintliga. Tillgången till kultur och möjligheterna till eget skapande påverkar hur vi som människor upplever och förstår vår omvärld och även oss själva. Det är ett behov som måste tillgodoses, utvecklas och stimuleras från tidig ålder och genom hela livet. Begreppet kultur har då en vidare innebörd som går längre än till det utbud av musik, teater och utställningsverksamhet som traditionellt har ett omfattande offentligt stöd. Nyskapande, experimentell verksamhet och ungdomskulturens olika former bör ges utrymme, inte minst när det gäller att förbättra möjligheterna till eget skapande på likvärdiga villkor för både flickor och pojkar.

Ett rikt kulturliv är även av stor betydelse för länets utveckling och attraktivitet både genom egen kraft och genom att bidra till nya kopplingar mellan närings- och kunskapsområden. Kulturella och kreativa näringar har t.ex. en ökande betydelse för sysselsättning och ekonomi i Dalarna.

Ett rikt kulturliv bidrar till att människor vill leva och verka i just Dalarna, vilket bland annat underlättar arbetslivets rekrytering av nya medarbetare. Genom att ta vara på den samlade styrkan i kulturarvet, det konstnärliga nyskapandet, det framstående idrottslivet och de många människornas kulturella uttryck kan Dalarnas attraktionskraft ytterligare öka. Ett kulturutbud av hög kvalitet ger lyskraft åt regionen och bidrar till marknadsföring av länet. Samarbetet mellan besöksnäringen, kulturen och idrotten ger stor utvecklingspotential.

En öppen, fördomsfri och välkomnande attityd, inte minst gentemot nya kulturer, gör vardagen rik och gör Dalarna spännande och intressant för alla. Dalarna har förutsättningar att genom kulturens kraft utvecklas till ett län som står för tolerans, mångfald och jämställdhet.

De kulturpolitiska mål som uttrycks genom Dalarnas kulturplan är den grund som kulturarbetet ska bygga på.

Vårda och utveckla natur- och kulturmiljöerna

Dalarnas natur- och kulturmiljöer har stor betydelse, såväl för dem som bor här som för besökare. Odlingslandskapet, fjällen och kulturmiljöerna är positiva kännetecken för Dalarna. Det är viktigt att både vårda och skydda dessa unika miljöer och att utveckla dem.

Kulturmiljö och kulturaktiviteter kan bidra till öppenhet och förståelse för historiska sammanhang och för platsens betydelse. Detta har inte bara betydelse för besöksnäringen

utan öppnar också vägen till inflyttning och framväxt av nya företag. Allt pekar mot att vår produktivitet och kreativitet är alltmer beroende av den plats där vi bor och verkar. Dalarnas kulturarv är en styrka men samtidigt ligger det en utmaning i att förnya både kulturarvet och kulturområdet i sig. Det nyskapande står i relation till det befintliga.

Utveckla en god och väl fungerande service i hela länet

Invånare, företag och besökare i Dalarna ska ha tillgång till god service. Det ska vara möjligt att hämta eller lämna paket, tanka bilen, handla mat, liksom att ha tillgång till utbildning, vård och omsorg. Tillgången till grundläggande service underlättar vardagen för alla och gör det möjligt att kombinera ett familje-, yrkes- och studieliv.

Eftersom förutsättningarna för serviceutbudet i länet varierar, blir servicelösningarna varierande. Att lägga fokus på tillväxt och framtid är viktigt, liksom att hitta hållbara och jämställda servicelösningar. Utgångspunkten måste vara att det är tjänsten i sig som är det viktiga inte vem som utför den eller hur den utförs. Genom att utgå från funktion istället för befintlig form ska god service av olika slag erbjudas i såväl tätorter som i mer glest befolkade områden.

En väl fungerande service är en viktig förutsättning för både boende och företagande på landsbygden. Här är nytänkande, nya samarbetsformer och kompetensutveckling viktiga delar när det gäller både offentlig och kommersiell service.

Öka bostadsbyggandet

Boendet, och därmed byggandet, kommer att spela en allt viktigare roll för att skapa utveckling och tillväxt. Efterfrågan på attraktiva bostäder och boendemiljöer förväntas öka. Kraven på detta förändras och påverkas av vilka behov och förutsättningar befolkningen har under olika skeenden av livet. Därför är en stor variation av boendeformer och miljöer betydelsefull för att skapa ett hållbart boende.

En lång rad av år med ett lågt bostadsbyggande har skapat brist på bostäder och därmed utgjort ett hinder för regionens utveckling. Ett skäl till det är de höga bygg- och anläggningskostnaderna. Kommunerna kan genom samverkan med varandra i större grad förstärka sina kompetenser och upphandlingsförfaranden för att regionen som helhet ska kunna erbjuda tillräckligt många attraktiva bostäder till lägre kostnader än vad som nu är fallet. Olika alternativa huvudmannaformer bör också prövas för projektering, byggande, förvaltning och upplåtelse av bostäder. En ökad brukarmedverkan i byggandet kan bidra till innovativa lösningar.

En framgångsfaktor för Dalarna är en innovativ byggsektor där planering, byggande och förvaltning grundas på regionalt tillgängliga resurser av råvaror, produkter, tekniker och kompetens. I länet finns idag nätverk som arbetar för att utveckla byggandet i samverkan mellan näringsliv, akademi och offentliga aktörer. Genom en starkare samverkan mellan de olika aktörerna förstärks kompetensplattformen för ett effektivt byggande där forskning och teknisk utveckling ingår som en naturlig del. I Dalarna finns en stark och välutvecklad byggtradition. I kombination med nytänkande i formandet av bostäder och boendemiljöer med plats för allas olika livsbehov kommer Dalarnas attraktionskraft att öka.

7. Gränsöverskridande samverkan i tillväxtarbetet

Det strategiska tillväxtarbetet i Dalarna ställer krav på mobilisering och synkronisering av resurser inom regionen, i samarbete mellan regioner och genom internationell samverkan för att nå uppställda mål. Mellanregionalt hanteras inte bara frågor som tillgänglighet och regionförstoring. Minst lika viktiga är utmaningar som rör innovationsarbetet och näringslivets olika behov av samverkan i en nationell och internationell miljö.

Allianser kan skapas med andra regioner, med företag, organisationer och kunskapsmiljöer i Sverige och internationellt. Aktuella områden är kommunikationer, sjukvård, utbildning, forskning och inte minst affärsmöjligheter för regionens företag. Utgångspunkten bör vara där våra strategiskt viktiga företag och kluster har, och kan utveckla, sina marknader samt där människor och företag agerar i vardagen. Det finns en stor potential i ett utökat gränsöverskridande samarbete för att stärka innovativa miljöer. Inte minst gäller detta inom miljö- och energiområdet.

Samarbetspartners som kan stödja, utveckla och förstärka Dalarnas egna mål och strategier behöver identifieras. I en alltmer föränderlig värld måste avgränsningen av en region som Dalarna vara flexibel och kunna tillåtas att variera beroende på vilka frågor som står på dagordningen. Den skall också kunna variera beroende på var i Dalarna frågorna är aktuella. Partners för gränsöverskridande² samarbete behöver inte vara desamma för alla.

8. Ledarskapet för det regionala tillväxtarbetet

Dalastrategin är ett led i en process för utvecklingen i Dalarna, som kan ses som ett ständigt pågående samtal om hur man gemensamt skall förhålla sig till framtiden. Ledarskapets uppgift är att leda detta samtal.

Arbetet med regional utveckling och tillväxt är så komplext att ingen klarar av det på egen hand. Det är nödvändigt att samarbeta och samverka såväl över politikområden som mellan regional och lokal nivå. Många aktörer med olika roller deltar. Ledarskap på olika nivåer krävs för att bilda och driva allianser mellan viktiga aktörer för att kunna genomföra Dalastrategin.

Regional utveckling är i viss mening summan av lokal utveckling. Regional utveckling kan alltså inte äga rum om de lokala krafterna inte är engagerade. Den kommunala och lokala ledarförmågan är därför särskilt väsentlig för att Dalastrategins målbilder skall bli verklighet.

Ledarskapet är en förutsättning och en avgörande framgångsfaktor för att regionala strategier skall få effekt. Därför är det viktigt att det regionala ledarskapet kan driva utvecklingsarbetet så att den nödvändiga koncentrationen på ett fåtal strategiskt viktiga utmaningar sker. Taktiska spel där olika aktörer blockerar varandra eller försöker vältra över ansvaret för utvecklingen på andra bör undvikas.

Olika delar av länet har olika utvecklingsförutsättningar, och de skall inte ställas mot varandra utan kunna utvecklas på egna meriter. Den regionala nivån skall därför inte bara uppmuntra samarbete, utan även konkurrens. Båda är viktiga drivkrafter för framväxt av kreativa miljöer och dynamiska platser. Bristande eller mycket ojämn tillväxt skapar dock

---

² Se vidare Bilaga 2, *Geografier för gränsöverskridande samverkan i tillväxtarbetet*

problem. En särskild utmaning för det regionala ledarskapet blir att hantera problem såväl i centralregionen som i delregioner med geografiska lägesnackdelar eller med stora strukturella förändringar.

Det framsynta regionala ledarskapet för Dalarna och för genomförandet av Dalastrategin är betydelsefullt även när man talar om samarbete och allianser med andra regioner inom och utom landet.

I Dalarna finns många människor med kunskaper och engagemang som behövs i arbetet med regionens utveckling. Politikernas uppgift är att använda denna kunskap i en politik för Dalarnas utveckling. Genom nya kontaktytor och levande dialog mellan politiker och andra aktörer kan fler krafter mobiliseras i arbetet.

Människorna i Dalarna beskriver sig som handlingskraftiga och säger att man vill ta ansvar för vad som händer i vardagen, men upplever samtidigt att man bara i mindre grad kan påverka politiska beslut som rör vardagslivet. Särskilt viktigt för det politiska ledarskapet på både kommunal och regional nivå är därför att stärka närdemokratin och alla former för medborgarnas delaktighet och inflytande.

Region Dalarna har regeringens uppdrag att leda, samordna och effektivisera det regionala tillväxtarbetet i Dalarna. För att utöva detta uppdrag har Region Dalarna som kommunalt samverkansorgan en viktig uppgift att förstärka inslagen av demokratiskt deltagande i det regionala utvecklingsarbetet.

Genom att involvera lokala och nationella intressenter, samt samordna alla centrala regionala aktörer i tillväxtarbetet, stärks det regionala ledarskapet ytterligare. En del i ambitionen som regional ledare uttrycks i en lärandeplan där samordningen av de regionala insatserna redovisas. Lärandeplanen har utformats av Region Dalarna i dialog med Länsstyrelsen Dalarna och Högskolan Dalarna och syftar till att följa upp insatser för regional utveckling och tillväxt samt att mer systematiskt involvera utvecklingsaktörer i länet.

9. Fysisk planering som inslag i tillväxtarbetet

Den fysiska planeringen har ett nära samband med näringslivets utveckling, transport och infrastruktur samt bostadsbyggande och främjande av attraktiva livs- och boendemiljöer. Den fysiska planeringen utgör därmed ett viktigt inslag i det regionala tillväxtarbetet.

För att främja förutsättningarna för hållbar regional tillväxt och attraktionskraft behöver samordningen mellan den fysiska planeringen och det lokala och regionala tillväxtarbetet utvecklas.

Inriktningen i förordningen om regionalt tillväxtarbete och den nya inriktningen i plan- och bygglagen har stärkt kopplingen mellan regionala mål, planer och program och den kommunala översiktsplanen. Det kommer att kunna bidra till ett mer förankrat och effektivt regionalt tillväxtarbete. Det finns dock fortfarande utvecklingsmöjligheter både vad gäller det rumsligt perspektiv i underlagen för länets strategi för regional utveckling och vad gäller översiktsplanernas strategiska förhållningssätt.

Med en rumslig dimension för Dalastrategin, där geografiska samband och förhållanden i den fysiska, ekonomiska och sociala miljön belyses i underlagen, skulle en ökad samordning och samverkan mellan den kommunala och regionala nivån kunna underlättas. Det skulle

också betyda att kommunerna därmed genom sina översiktsplaner kan beskriva och tydliggöra sin egen utvecklingsroll i länet³.

10. Genomförande

Dalastrategin ska ge vägledning och gemensamma målbilder för planerings- och utvecklingsinsatser hos samtliga berörda utvecklingsaktörer i länet, och ge uttryck för Dalarnas samlade viljeinriktning.

Genom den fortlöpande processen för Dalastrategins genomförande kan en god grund skapas för handlingskraft i frågor av betydelse för regionens utveckling. Det krävs en utbäddad dialog mellan olika intressen. Svåra avvägningar och genuina målkonflikter skall hanteras. Bedömningen är att en god process för Dalastrategin måste involvera den politiska nivån lokalt och regionalt men även nationellt. Dalastrategin blir i och med detta lika mycket en plattform för politisk dialog om regionala utvecklingsfrågor som en strategi för Dalarnas utveckling.

Genomförandet och uppföljningen av Dalastrategin skall vara styrande eller vägledande för många olika aktörer som på ett eller annat sätt arbetar med Dalarnas utveckling. Ett särskilt stort ansvar vilar dock på Region Dalarna, Länsstyrelsen, kommunerna och Landstinget när det gäller att i praktiken omsätta Dalastrategin.

9. 1 Region Dalarnas roll

Region Dalarna har genom sina regionala program ett direkt ansvar för genomförandet av Dalastrategin. Region Dalarna skall därutöver inspirera, följa och koordinera det övergripande arbetet med Dalastrategin. Det är också av Region Dalarna som ansvar skall utkrävas när det gäller uppföljning och utvärdering av de framtidsutmaningar och vägval för en hållbar regional utveckling som uttrycks genom Dalastrategin.

Region Dalarna åtar sig därför att genom dialoger, samordning och informationsspridning hålla arbetet med Dalastrategin levande. I arbetet ingår att diskutera överensstämelsen mellan Dalastrategin och de olika underliggande handlingsprogrammen, samt att se över behovet av nya program för att genomföra Dalastrategin.

Uppfyllelsen av Dalastrategin bygger på att olika konkreta insatser genomförs för att möta de framtidsutmaningar som Dalastrategin lyfter fram. Region Dalarna kommer att ta årliga beslut om verksamhetsprioriteringar och aktiviteter som skall bidra till strategins stegvisa förverkligande. En del av genomförandet kommer att bestå i att stärka arbetet med att kommunicera Dalastrategins huvudfrågor. Anpassning till olika mottagare är då avgörande för att väcka intresse och vinna förtroende för Dalastrategin hos organisationer och företag, politiska forum och enskilda människor.

9. 2 Länsstyrelsens roll

Länsstyrelsen har tillsammans med Region Dalarna ett ansvar för att riksdagens mål om regional utveckling uppnås i länet och för att bevaka de nationella målen för bland annat miljö, klimat och energi. I det regionala tillväxtarbetet skall länsstyrelsen utgå från Dalastrategin med ett särskilt ansvar för flera av Dalastrategins underliggande handlingsprogram såsom Dalarnas miljömål, Klimat- och energistrategi, Integrationsstrategi, Landsbygdsprogram och Serviceprogram. Länsstyrelsen har vidare ett särskilt ansvar för att samordna de statliga myndigheternas insatser i det regionala tillväxtarbetet.

³ Se vidare Bilaga 3, *Sambandet mellan regionalt tillväxtarbete och kommunal översiktsplanering.*

9.3 Kommunernas roll

Kommunernas medverkan i regionala utvecklingsprocesser är särskilt betydelsefull. Att kommunerna blir aktiva aktörer även i genomförandet och finansieringen av vissa delar av Dalastrategin är helt nödvändigt. Kommunerna kan bättre än andra genom sin utvecklingsplanering ta fasta på de lokala och delregionala förutsättningarna för Dalarnas attraktionskraft.

9.4 Landstingets roll

Landstinget Dalarna har en viktig roll att i samverkan med övriga aktörer på både lokal och regional nivå stödja hälsofrämjande processer och främja kultur och bildning. Landstinget Dalarna är i dessa hänseenden en kunskapsorganisation med kompetens som efterfrågas i lokalt och regionalt utvecklingsarbete. Karaktären av kunskapsorganisation medför också att Landstinget Dalarna i ökande omfattning stödjer medarbetare i att skaffa sig forskarutbildning och att bedriva forskning efter disputation. Förutom att detta bidrar till kunskaps- och verksamhetsutveckling så stärker det Landstinget Dalarna roll inom forskningen i ett regionalt och nationellt perspektiv. Landstinget Dalarna är därtill länets absolut största arbetsgivare med målsättningen att utvecklas till en hälsofrämjande organisation. Det är en ambition som får betydelse för hela länets attraktionskraft och som ökar möjligheterna att rekrytera medarbetare såväl för Landstinget Dalarna självt som för länets alla övriga arbetsgivare.

9.5 Högskolans roll

År 2012 studerade drygt 16 000 personer vid Högskolan Dalarna varav 60 procent på nätbaserade utbildningar. Högskolan har utvecklats starkt över åren och med en öppenhet för nya idéer, pedagogisk utveckling och ny teknik har Högskolan Dalarna blivit ett lärosäte som hävdar sig väl i storlek och kvalitet i kretsen av nyare svenska högskolor.

Högskolan Dalarna har en särskilt viktig roll i att tillgodose Dalarnas behov av kompetens på akademisk nivå med både bredd och spets i utbildningen. Detta gäller för såväl det privata näringslivets som den offentliga sektorns behov av kompetensförsörjning.

Forskningen är nerven i Högskolan Dalarnas verksamhet och en förutsättning för att utbildningen ska hålla hög kvalitet. Till fördel för Dalarna är att Högskolan Dalarnas forskningsprofiler även är nära relaterade till näringslivets styrkeområden. Här finns ytterligare synergier att utveckla genom att nyttiggöra forskning för innovationer i företag och som grund för nya företag.

10. Uppföljning och lärande

Den regionala tillväxtpolitiken ska grundas på erfarenheter och resultat från genomförda insatser. Det är Region Dalarnas ambition att uppföljningar och utvärderingar av genomförda insatser på regional och lokal nivå ska bidra till utvecklingen av politiken.

Ansvaret för uppföljning och utvärdering av de direkta insatserna ligger hos den aktör som fått ansvaret för en viss verksamhet. Samtidigt är det dock angeläget att kontinuerligt följa Dalarnas övergripande utveckling över tiden för att bedöma om de intentioner som beskrivs i Dalastrategin uppnås. Detta är Region Dalarnas uppgift och ansvar. Uppföljningen och utvärderingen skall göras i ett hållbarperspektiv för Dalarnas framtidsutmaningar och ingå i en systematiserad lärandeprocess för det regionala tillväxtarbetet.

Bilaga 1

Programkomplexet

En positiv utveckling i Dalarna förutsätter ett samspel mellan insatser på den internationella, nationella, regionala och lokala nivån. Dalastrategin är den regionala länken i en logisk kedja från lokala strategier till nationella och europeiska strategier.

1. På EU-nivå

EU: s regionalpolitik, den s.k. sammanhållningspolitiken, har som mål att bidra till ekonomisk, social och territoriell sammanhållning inom Europeiska unionen. Den syftar till att minska regionala ekonomiska och sociala skillnader och ojämlikhet mellan människor samt att öka samhörigheten mellan olika regioner i EU.

Europa 2020 – EU:s strategi för smart och hållbar tillväxt för alla

Europa 2020-strategin utgör sedan juni 2010 EU:s gemensamma tillväxt- och sysselsättningsstrategi. Syftet med strategin är att förbättra förutsättningarna för full sysselsättning samt hållbar tillväxt för alla till år 2020. Strategin bygger på tre prioriteringar som ska förstärka varandra:

- smart tillväxt; utveckla en ekonomi baserad på kunskap och innovation,
- hållbar tillväxt; främja en resurseffektivare, grönare och konkurrenskraftigare ekonomi, samt
- tillväxt för alla; stimulera en ekonomi med hög sysselsättning och med social och territoriell sammanhållning.

2. På nationell nivå

Sveriges nationella reformprogram för EU:s tillväxt- och sysselsättningsstrategi

Sverige måste förhålla sig till EU:s övergripande målsättningar. I april varje år ska medlemsstaterna skicka in nationella reformprogram till kommissionen som redogör för genomförandet av Europa 2020-strategin i den nationella politiken med avseende på Sysselsättningsmålet, Utbildningsmålet, Målet för ökad social delaktighet, Forsknings- och utvecklingsmål samt Klimat- och energimål.

Den nationella strategin för regional utveckling

Den nationella strategin för regional konkurrenskraft, entreprenörskap och sysselsättning 2007–2013 anger regeringens prioriteringar för regional tillväxt och utgör ett viktigt instrument för att omsätta EU:s gemensamma målsättningar för tillväxt och sysselsättning i regionala och lokala prioriteringar. Inriktningen ligger till grund för de regionala utvecklingsprogrammen och strukturfondsprogrammen.

Innovationsstrategin

Den nationella innovationsstrategin är inriktad på åtgärder som syftar till ett innovationsklimat med bästa möjliga förutsättningar för innovation i Sverige med sikte på år 2020. Det ska bli möjligt för fler människor och organisationer i näringsliv, offentlig verksamhet och civilsamhälle att utvecklas och mer effektivt bidra till nya eller bättre lösningar som svarar mot behov och efterfrågan.

Även om innovationsstrategin i första hand har ett nationellt perspektiv framgår den regionala nivåns betydelse för strategins genomförande, inte minst genom delmålen

”Sveriges regioner utvecklar sin innovationskraft utifrån sina unika förutsättningar” och ”Regionala strategier för innovation är förankrade i ett samlat regionalt ledarskap”.

Digitala agendan för Sverige

Syftet med den digitala agendan för Sverige är att samla alla pågående aktiviteter i en horisontell sammanhållen strategi för att ta till vara alla de möjligheter som digitaliseringen erbjuder människor och företag. Strategin samordnar åtgärder på IT-området inom till exempel säkerhet, infrastruktur, kompetensförsörjning, tillförlitlighet, tillgänglighet, användbarhet, standarder, entreprenörskap och innovation. Många län har även utarbetat regionala digitala agendor.

Miljöteknikstrategin

Regeringens miljöteknikstrategi har som mål att främja export av svensk miljöteknik, främja forskning och innovation inom miljöteknik samt skapa förutsättningar för framväxt och utveckling av miljöteknikföretag i Sverige.

Mineralstrategin

Regeringen har under våren 2013 lanserat en strategi för ett långsiktigt, hållbart nyttjande av Sveriges mineralresurser. Med strategin ska konkurrenskraften i svensk gruv- och mineralnäring ökas, så att Sverige behåller och förstärker sin position som EU:s ledande gruvland. Sveriges mineraltillgångar ska nyttjas på ett långsiktigt hållbart sätt, med beaktande av ekologiska, sociala och kulturella dimensioner så att natur- och kulturmiljöer bevaras och utvecklas.

Regeringens landsbygdsstrategi

Regeringens skrivelse ”En strategi för att stärka utvecklingskraften i Sveriges landsbygder” antogs av Riksdagen år 2010. I strategin slår regeringen fast att Sveriges landsbygder är en viktig resurs för hela landets utveckling och hållbara tillväxt. Genom att ta tillvara det engagemang och den utvecklingskraft som finns på landsbygderna skapas förutsättningar för tillväxt i hela landet. Därför anser regeringen att det är viktigt att lyfta fram landsbygdernas värden och möjligheter.

3. På mellanregional nivå

Strukturfondsprogram Norra Mellansverige 2014 - 2020

Programmet för investeringar i tillväxt och sysselsättning inom Norra Mellansverige, där Dalarna deltar tillsammans med Gävleborgs och Värmlands län, har fem olika insatsområden som tar ett samlat grepp på Norra Mellansveriges utmaningar och möjligheter och som tillsammans ska realisera mål för Europa 2020 – EUs strategi för smart och hållbar tillväxt för alla.

Insatsområdena handlar om att Stärka forskning, teknisk utveckling och innovation, Öka tillgången till, användningen av och kvaliteten på informations- och kommunikationsteknik, Öka små och medelstora företags konkurrenskraft, Stödja övergången till en koldioxidsnål ekonomi inom alla sektorer samt att Främja hållbara transporter och få bort flaskhalsar i viktig nätinфраstruktur.

4. På regional nivå

På regional nivå är Dalastrategin motsvarigheten till de nationella strategierna där dess konkretisering och genomförande bygger på antal olika underliggande handlingsplaner och program. Dalastrategin blir ett underlag för överenskommelser och avtal gällande olika operativa program. Den skall vara vägledande och normgivande för och ställa ”krav” på

programmen så att de harmoniserar mot angivna mål och vägval för en hållbar regional utveckling. Dalastrategin är med andra ord den gemensamma plattformen för alla genomförandeprogram av större regional betydelse. Ett viktigt ändamål med Dalastrategin blir således att positionera de olika programmets framtida roll, uppgift och inriktning samt att minimera mängden dubbelarbeten i de processer och program som initieras.

Härnedan beskrivs kort de viktigaste av Dalastrategins underliggande regionala handlingsplaner och program förtecknade efter huvudmannskapet för dessa.

4.1 Region Dalarna

Handlingsplan för jämställd regional tillväxt

I handlingsplanen för jämställd regional tillväxt finns fakta och analys som fördjupar Dalastrategins formuleringar om jämställdhet. Den föreslår konkreta insatser för att komma tillrätta med de hinder för tillväxt som en kvardröjande ojämställdhet skapar.

Landsbygdspolitiskt handlingsprogram

Landsbygdspolitiska programmet lyfter fram ett antal insatsområden som kommunerna och Region Dalarna kan påverka för att stimulera utvecklingen på landsbygden. Insatsområdena relaterar till vägvalen för Dalastrategin och handlar då främst om åtgärder och initiativ som gör att verksamheter och livsmiljöer på landsbygden förblir attraktiva. Det landsbygdspolitiska handlingsprogrammet utvecklar och konkretiserar härigenom Dalastrategins landsbygdsperspektiv för det regionala tillväxtarbetet.

Strategi för Dalarna – Sveriges bästa ungdomsregion

Strategin Dalarna – Sveriges bästa ungdomsregion beskriver hur Dalarna ska bli och vara landets bästa region för unga. I Dalarna ska ungas drivkraft tas tillvara. Unga ska ges utrymme och möjlighet att, och unga ska vilja, ta en tydlig plats i tillväxtarbetet. Detta leder också till att allt fler unga vuxna väljer att leva och verka i Dalarna. Strategin slår fast hur Dalarna genom samhandling, en sektorsövergripande ungdomspolitik och ett kunskapsbaserat arbete ständigt utvecklas mot ett attraktivare och bättre Dalarna för unga.

Innovationsagenda

Innovationsagendan är Dalarnas motsvarighet till den nationella innovationsstrategin. Den uttrycker ett gemensamt åtagande mellan de regionala utvecklingsaktörerna – Region Dalarna, Högskolan Dalarna, Länsstyrelsen Dalarna och Landstinget Dalarna – att stärka innovationsklimatet i Dalarna. Viktiga faktorer att då verka för är större öppenhet och tolerans samt en mångfald av människor, idéer och företag.

Digital agenda

Den digitala agendan för Dalarna är en regionalisering av den digitala agendan för Sverige. Strategin samordnar regionala åtgärder på ITK-området inom infrastruktur, tillgänglighet, standarder, användbarhet och tjänsteutveckling. Ansvaret för arbetet delas mellan Region Dalarna och Länsstyrelsen Dalarna.

Länsplan för regional transportinfrastruktur

Länsplanen för regional transportinfrastruktur tar sin utgångspunkt i nationella och regionala mål. De nationella målen tar främst sin utgångspunkt i de transportpolitiska målen, medan de regionala målen grundar sig på Dalastrategins vägval för tillgänglighet och infrastruktur.

Trafikförsörjningsprogram

Det regionala trafikförsörjningsprogrammet utgör plattformen för arbetet med att utveckla kollektivtrafiken i regionen. Det är trafikslagsövergripande och utgår från ett resenärsperspektiv. Trafikförsörjningsprogrammet utgör utgångspunkt för den regionala kollektivtrafikmyndighetens beslut om vilken trafik som ska omfattas av allmän trafikplikt och som säkerställs genom avtal. Programmet är samordnat med det regionala tillväxtarbetet liksom med annan samhällsplanering och planering av infrastruktur på lokal, regional och nationell nivå.

4.2 Länsstyrelsen Dalarna

Landsbygdsprogram

Landsbygdsprogrammet är ett sjuårigt EU-program (perioden 2014 – 2020) som ger aktörer och entreprenörer på landsbygden möjlighet att söka bidrag för att starta eller utvidga företag, men också för att höja kompetensen hos företagen. Programmet ska medverka till att lantbruket ska bli konkurrenskraftigt och långsiktigt hållbart samtidigt som den ekologiska odlingen ökar och värdefulla natur- och kulturlandskap bevaras.

Serviceprogram

De regionala serviceprogrammen gäller i en femårsperiod (2014 – 2018). Programmet ska stödja och stimulera arbetet med kommersiell och offentlig service i gles- och landsbygder. Tillgången till kommersiell service är utgångspunkten för programmets insatser.

Klimat- och energistrategi

Dalarnas energi- och klimatstrategi visar hur energieffektivisering och ökad produktion av förnybar energi kan leda till att klara målen för energiomställningen fram till 2050 och till att skapar nya jobb i Dalarna.

Miljömål

Dalarnas miljömål är en förlängning av hela Sveriges miljömål och är en handlingsplan för länets miljöarbete. De bidrar till ett mer systematiskt och målinriktat miljöarbete. Till miljömålen hör ett åtgärdsprogram som tar upp vad som behöver göras för att nå målen som bland annat handlar om frisk luft, giftfri miljö och ett rikt växt och djurliv.

Vägen In

Genom ”Vägen in” ska länets myndigheter samverka för att underlätta för nyanlända i Dalarna. Nyanlända flyktingar och andra invandrare ska ges möjligheter att på bästa sätt introduceras i det svenska samhället och bidra till regionens utveckling. Det innebär ett arbete som tar hänsyn till olika etniska gruppers kulturer och traditioner.

Bredbandsstrategi

Bredbandsstrategin belyser och analyserar flera aspekter av bredbandssituationen i Dalarna. Den syftar främst till att peka på särskilt viktiga åtgärdsområden och principiella ställningstaganden som underlättar att nå målet om att 90 % av Dalarnas boende och företag ska ha tillgång till fiberbaserat bredband till år 2020.

Strategi för jämställdhetintegrering

Strategin för jämställdhetintegrering är en regionalisering av regeringens jämställdhetspolitiska mål. Strategin utgår från fyra olika processer för genusperspektivet i tillväxtarbetet - Den Regionala avsiktsförklaringen för jämställdhetspolitiska mål, Arbetet inom Winnet Dalarna, Länsgruppen mot våld i nära relationer samt Handlingsplanen för jämställdhetsperspektiv i tillväxtarbetet. Strategin gäller till och med 2016 och synliggör de prioriterade insatserna i länets externa jämställdhetsarbete

4.3 Landstinget Dalarna

Folkhälsostrategi

Folkhälsostrategin lyfter vikten av att det hälsofrämjande arbetet bedrivs i en väl fungerande tvärsektoriell samverkan. Det handlar dels om att utveckla styrningen mot ett mer hälsofrämjande landsting och dels om att ta fasta på hälsofrämjande processer som centrala komponenter i en länsgemensam strategi för regional utveckling. Med målsättningen *God och jämlik hälsa för ett hållbart Dalarna* betonas sambanden mellan hälsofrämjande processer och hållbar utveckling såväl ur ekologiskt som ekonomiskt och socialt perspektiv.

Kulturplan

Kulturplanen är framåtsyftande och visar kulturområdets utvecklingsmöjligheter, den är också ett instrument för planering. Planen utgår från kulturens egenvärde och kulturens styrkor i kombination med andra politikområden som bildning, hälsa och näringslivsutveckling. Centralt i planen är att utveckla dialogerna med Dalarnas kommuner, de professionella kulturskaparna, föreningsliv, folkbildning och andra aktörer som gör att Dalarna har ett rikt kulturliv. Planen är antagen av Landstingsfullmäktige och tjänar som underlag i dialogen med staten om de regionala kulturmedlen till Dalarna.

Forskningspolicy

Inom landstinget pågår arbete med att utveckla en forskningspolicy som antas hösten 2014. Syftet med att i ökande omfattning stödja forskning är dess betydelse för en kunskapsutveckling som ytterst gagnar befolkningens hälsa och välbefinnande. En forskningsatsning bidrar till att ett vetenskapligt förhållningssätt främjas samt att evidensbaserad och relevant kunskap sprids och implementeras landstingets verksamheter. Det ökar också landstingets attraktivitet som arbetsplats och befolkningens förtroende för verksamheten. Forskningsstödet har olika former. Det medger möjlighet för landstingets medarbetare att genomgå forskarutbildning och att fortsätta med forskning efter disputation, specifika projekt kan ges stöd, samt ökat stöd till forskning inom primärvård genom att inrätta akademiska vårdcentraler. Forskningsstödet allokeras via Centrum för Klinisk Forskning Dalarna och primära samarbetspartners är Uppsala universitet och Högskolan Dalarna.

5. På lokal nivå

Kommunal översiktsplanering – ÖP

Regionalt tillväxtarbete skall enligt den statliga förordningen om detta särskilt ta hänsyn till vad som görs och planeras på lokal nivå. Givet att kommunernas syn på sin utveckling och sin roll i ett mellankommunalt och regionalt utvecklingsperspektiv redovisas i översiktsplanerna är dessa en god utgångspunkt för det fortsatta samspelet mellan regionalt och lokalt utvecklingsarbete. Det betyder i klartext att kommunerna integrerar utvecklingsperspektiven i Dalastrategin i sina översiktsplaner.

Se vidare Kapitel 9, *Fysisk planering som inslag i tillväxtarbetet* samt Bilaga 2, *Sambandet mellan regionalt tillväxtarbete och kommunal översiktsplanering*.

Bilaga 2

Geografier för gränsöverskridande samverkan i tillväxtarbetet

Det strategiska tillväxtarbetet i Dalarna ställer krav på mobilisering och synkronisering av resurser inom regionen, i samarbete mellan regioner och genom internationell samverkan för att nå uppställda mål. Mellanregionalt hanteras inte bara frågor som tillgänglighet och regionförstoring. Minst lika viktiga är utmaningar som rör innovationsarbetet och näringslivets olika behov av interaktion i en nationell och internationell miljö.

Allianser kan skapas med andra regioner, med företag, organisationer och kunskapsmiljöer i Sverige och internationellt. Aktuella områden är kommunikationer, sjukvård, utbildning, forskning och inte minst affärsmöjligheter för regionens företag. Utgångspunkten bör vara där våra strategiskt viktiga företag/kluster har och kan utveckla sina marknader samt där människor och företag agerar i vardagen. Det finns en stor potential i ett utökat gränsöverskridande samarbete för att stärka innovativa miljöer. Dalarna ser här stora möjligheter att hitta nya lösningar på gemensamma utmaningar och problem som också näringslivet kan dra nytta av. Inte minst gäller detta inom miljö- och energiområdet. Här finns positiva erfarenheter från Interregsamarbetet i inre Skandinavien mellan Dalarna och Hedmark i Norge.

För Dalarna är samverkan över gränserna en självklarhet. Samarbetspartners behöver identifieras som kan stödja, utveckla och förstärka Dalarnas egna mål och strategier. Det är viktigt att lära av andra och att hämta idéer och intryck utifrån.

I en alltmer föränderlig värld måste avgränsningen av en region som Dalarna vara flexibel och kunna tillåtas att variera beroende på vilka frågor som står på dagordningen. Den skall också kunna variera beroende på var i Dalarna frågorna är aktuella. Partners för gränsöverskridande samarbete behöver inte vara desamma för alla.

5.1 Samverkan med grannlän inom Norra Mellansverige

Dalarna deltar sedan 2007 tillsammans med Gävleborgs- och Värmlands län i en organiserad samverkan för investeringar i tillväxt och sysselsättning genom det s.k. Strukturfondpartnerskapet Norra Mellansverige.

EU:s sammanhållningspolitik med tillväxtmedel genom regionala och sociala fonden betyder mycket för utvecklingen i Dalarna. Genom dessa möjliggörs angelägna satsningar som bidrar till att stärka länets konkurrenskraft och attraktivitet. Dalastrategin fungerar här som regionalt styrdokument i samspel med EUs sammanhållningspolitik.

5.2 Samverkan med Mälardalen

Samverkan med Mälardalen, inklusive Västerås och Örebro, ger en särskild möjlighet eftersom Mälardalen är Dalarnas närmaste marknad och ett tätbefolkat och starkt tillväxtområde i landet. Denna närhet påverkar redan idag Dalarnas utveckling, och kommer sannolikt att göra det än starkare under den kommande tioårsperioden.

5.3 Samverkan med län och kommuner i Norge

Samarbetet mellan berörda län och kommuner i Sverige och Norge för en öst-västlig vägförbindelse, Gävle-Oslo, öppnar för en utvecklad samverkan med Osloregionen och de norska grannlänerna. Den öst-västliga vägförbindelsen torde även kunna skapa förutsättningar för ett utvecklat samarbete med länderna kring Östersjön.

Dalarna gränsar till Hedmark i Norge, ett fylke som liknar Dalarna på flera sätt. En Gränskommitté har etablerats för Dalarna och Hedmark, vilken verkar för ett ökat samarbete länderna emellan. Där identifieras gränshinder och konkreta initiativ skapas för att möta exempelvis de demografiska och geografiska utmaningar som kännetecknar gränsregionen, men även utmaningar som är kopplade till klimat och miljö. Utvecklingen av besöksnäringen i Sälen, Idre, Trysil och Engerdal underlättas också genom Gränskommittén, vilken består av företrädare för Region Dalarna och Länsstyrelsen Dalarna och Dalarnas motsvarigheter i Norge, Hedmarks fylkeskommun, och Fylkesmannen Hedmark samt Regionrådet for Sør-Østerdal. Interreg Sverige-Norge möjliggör utveckling i gränsregionen.

5.4 Samverkan med regioner och länder inom EU

Det är viktigt för Dalarnas utveckling att också vara öppen för samarbeten med andra regioner och länder inom EU. Det handlar om att bli bättre inom de områden där vi redan i dag är starka och inrikta arbetet på det som brukar kallas ”smart specialisering”. Dalarna behöver lansera sig som attraktiva samarbetspartners och liera sig med aktörer som ligger i framkant i andra regioner och länder i syfte att söka utvecklingsmedel för FoU och innovationer från EU:s territoriella program och transnationella sektorsprogram. Utgångspunkten för detta är klusterinitiativen som byggts upp i Dalarna kring stål, trä, högspanning, besöksnäring, clean tech m.fl.

Dalarna behöver också dela erfarenheter med andra kring hur man kan möta utmaningarna, vilka framförallt har sin grund i de demografiska förändringar som pågår. Frågor som rör t ex möjligheter till livslångt lärande, hälsa och välfärd, framtida boende och ekonomisk diversifiering har Dalarna gemensamt med en stor del av Europas övriga befolkning. Genom EU:s territoriella program och transnationella sektorsprogram kan Dalarna få kontakter, kunskap och utvecklingsmedel.

5.5 Samverkan med regioner och länder utanför EU

Dalarna ska också vara öppet för samverkan med regioner och länder utanför EU, dels som en konsekvens av globaliseringen, dels som en effekt av ett strategiskt utvecklingsperspektiv. Dalarna har också en historia med stora multinationella företag som SSAB, ABB och Stora Enso och en stor del av handeln utgörs av export.

Att Kina har blivit en ekonomisk stormakt i världen råder det knappast några tvivel om, men det är också ett land med enorma utmaningar, inte minst demografiska. Sedan 2008 samarbetar Dalarna och Hubeiprovinzen i centrala Kina både på lokal och på regional nivå. Genom detta möjliggörs ett ökat handelsutbyte mellan företag, samt erfarenhetsutbyten inom miljö, energi, utbildning, vård/omsorg, ungdomar kultur mm.

Tack vare invandringen till Dalarna från jordens alla hörn har Dalarna förutsättningar att knyta kontakter även med andra delar av världen. Genom SIDA:s partnerskapsprogram kan vänskapliga relationer utvecklas och affärsutbyten förverkligas.

Bilaga 3

Sambandet mellan regionalt tillväxtarbete och kommunal översiktsplanering

Det finns en tydlig koppling mellan fysisk planering och ekonomiskt utvecklingsarbete på både lokal och regional nivå. Det regionala tillväxtarbetet behöver därför samverka i nya former med den kommunala översiktsplaneringen – som i sin tur måste utveckla ett strategiskt förhållningssätt till mellankommunala och regionala utvecklingsperspektiv. Idealt är en regional utvecklingspolitik framsprungen ur en dialog mellan den lokala och regionala nivån om det ömsesidiga sambandet mellan regionalt tillväxtarbete och kommunernas översiktsplanering. Dalastrategin är arenan för en sådan dialog

Vägledning för att driva en regional helhetssyn i utvecklings- och tillväxtplaneringen ges med successivt allt starkare signaler från såväl EU- som nationellt håll. Som del av EU 2020-strategin om smart, hållbar och inkluderande tillväxt har sammanhållningspolitikens mål om ekonomisk och social sammanhållning kompletterats med begreppet **territoriell sammanhållning**. Det understryker vikten av att se rumslig och annan utvecklingsplanering i ett sammanhang. Flera nationella strategier uttrycker samma sak. Plan- och bygglagen, PBL, har följt upp genom att ytterligare framhäva de kommunala översiktsplanernas strategiska roll. PBL ger ett tydligt lagstöd till integreringen med annan, också nationell och regional planering.

Inriktningen i förordningen om regionalt tillväxtarbete och den nya inriktningen i plan- och bygglagen har stärkt kopplingen mellan regionala mål, planer och program och den kommunala översiktsplanen. Det kommer att kunna bidra till ett mer förankrat och effektivt regionalt tillväxtarbete. Det finns dock fortfarande utvecklingsmöjligheter både vad gäller länets arbete med ett rumsligt perspektiv i underlagen för länets strategi för regional utveckling och vad gäller översiktsplanernas strategiska förhållningssätt.

Med en rumslig dimension för Dalastrategin, där geografiska samband och förhållanden i den fysiska, ekonomiska och sociala miljön belyses i underlagen, skulle en ökad samordning och samverkan mellan den kommunala och regionala nivån kunna underlättas. Det skulle också betyda att kommunerna därmed kan beskriva och tydliggöra sin egen utvecklingsroll i länet.

Ett utvecklat regionalt rumsligt perspektiv skulle också öka kommunernas möjligheter för ett kommunöverskridande strategiskt förhållningssätt till aktiviteter som främjar en hållbar regional tillväxt. Det gäller exempelvis infrastruktur, kommunikationer, bostadsförsörjning, klimat- och energifrågor, näringsliv, utbildning och offentlig service som kommunerna får allt svårare att klara av på egen hand och som skulle kunna vinna på att hanteras i samverkan med andra kommuner eller lyftas till den regionala nivån.

Det arbete som görs inom Dalastrategin 2020 blir ett inspel till kommunernas planarbete. Ambitionen är att Dalastrategin på sikt ska underlätta för kommunalt gränsöverskridande samarbeten inom den fysiska planeringen bland annat för att förstärka de positiva och minska de negativa konsekvenserna av regionförstoringen.

Region Dalarna har bedrivit ett mångårigt metodutvecklingsarbete för regionalt och lokalt utvecklingsarbete i samspel benämnt Dalametoden. Ett underliggande syfte med Dalametoden har inte minst varit att stödja den pågående processen mot bredare och mer strategiskt inriktade översiktsplaner där kommunernas syn på sin utveckling och sin roll i

ett mellankommunalt och regionalt utvecklingsperspektiv redovisas. Målet, med Dalametodens verksamhet som grund, har varit att Dalastrategin allt efter hand ska kunna uppgraderas och konkretiseras utifrån länets kommunala utvecklingsplaner, inklusive de som finns i mellankommunala organisationer och landsting. Med detta har betonats kommunernas särskilda betydelse för den regionala utvecklingen, vilket har understrukits genom projektets underrubrik – *Kommuner som möjliggörare av regional utveckling*. Genom att försöka hantera den fysiska planeringen och den mer tillväxt- och utvecklingsinriktade i ett gemensamt sammanhang, har då samtidigt avsetts att uppnå en Dalastrategi med en tydligare fysisk/ rumslig dimension.

Som en del i underlagsmaterialet för Dalastrategin och med avsikt av i karttermer beskriva en del av länets utmaningar och mål – inte minst de funktionella ambitionerna – kommer i processen för strategins stegvisa genomförande ett antal regionala strukturbilder att succesivt arbetas fram. Det gemensamma för dessa är att vara ett stöd för den kommunala översiktsplaneringen genom att tydliggöra hur Dalarna hänger samman och relaterar till sin omvärld.

Plan- och bygglagen (PBL) föreskriver att kommunen i sitt översiktsplanearbete ska samråda med det organ i som ansvarar för det tillväxtarbete i länet, dvs. i Dalarnas fall Region Dalarna. Det är då viktigt att finna den form för samrådsförfarandet kring översiktsplanen där parterna kan mötas som jämlika i en dialog om hur samspelet mellan lokal och regional utvecklingsplanering kan stärkas. Här kan kommunen genom översiktsplanen ge inspel till utvecklingsfrågor som med fördel kan hanteras i samverkan med andra eller lyftas till den regionala nivån och här kan den regionala nivån genom Dalastrategin ge inspel till kommunens roll i ett mellankommunalt och regionalt utvecklingsperspektiv. Det är av central betydelse att en sådan dialog kan inledas i tidiga skeden för kommunens planprocess. Initiativtagare och inbjudare till sådan dialog ska självklart vara kommunen i enlighet med PBLs bestämmelser om samrådsförfarandet.